

Itt és most

A személyes tér és idő megélése a magyar és a dél-indiai kultúrában

Jelige:

IND777

Lezárás dátuma: 2022. november 29.

Tartalom

Bevezetés.....	2
Önreflexió.....	4
Köszönetnyilvánítás	4
Kontextus	4
Színház az egész világ (?)	5
Diszkurzív marginalizáció.....	8
Úton India felé.....	9
Tradicionális társadalom ősi értékekkel	10
A hagyma rétegei.....	14
Társadalmi rétegződés és kasztrendszer.....	16
Nőként a hivatalos kasztrendszer után	19
Egy nézőpont Indiából.....	23
Egy nézőpont a magyar rögválóságból	26
Gondolatok a civil szféra és aktivizmus felől	29
Úton az itt és most felé.....	31
Sodródók, leszakadók narratívája.....	33
Kitörési lehetőségek	37
Argumentáció	37
Konklúzió	38
Irodalomjegyzék.....	40

„Mi, a szerencsétlen sorsúak, bénák, betegek, hajléktalanok, tudod, lehet, hogy az embereknek, az emberiségnek üzenünk.”

Katalin (71), 23 éve hajléktalan

Bevezetés

A jelenben élni, a most mostságán keresztül. Az itt és most, ami meghatároz. Meghatároz engem, meghatároz mindannyiunkat. Amikor a jelenben élek, rajta a jelemen, a tér-idő síkjának számomra kijelölt találkozásában. Az a ponttá illanó, a végtelenség homályában tovatűnő pillangó, aminek minden egyes szárnyrebbentése újabb és újabb hullámokat kelt, s terjeszt szerteszét létezésem dimenzióin át.

Keresem a helyem, kutatom azt a pontot, ahol vagyok, vagy éppen lennem kell. A kettő vajon egyezik? Ahol vagyok, oda vajon a pusztá fizikai lét, esetleg más, felsőbb folyamatok, szervezőelvek szándéka és eredménye vezérelt? Mennyiben determinált számomra a tér és idő egymásra hatása? Lehetnék-e egyáltalán máshol, máskor, mint ahol a jelenben, a jelemen létezve létezem?

Kérdések ezek, amik meg-megmozdulnak itt bent, az itt és mostom belső terében, miközben a repülőn ülök India felé. Hatodszorra érkezem már világunk egyik ősi bölcsőjébe. Egy újabb kutatóútra indulok, hajt a kíváncsiság, hogy feltárjam és megértsem mindazt, ami itt és most történik. Ismét újabb interjúk várnak rám, bölcsekkel, tudósokkal találkozom, könyvesboltok hosszú sorát járom be, ősi könyvtárak féltve őrzött iratait vizsgálhatom.

Kérdések, amik magként kelnek ki, majd a kihajtó csírák, szárba szökkenő válaszok azonban további kérdőjelekké érnek. A kérdőjelek pedig, bármelyik irányból is néztem, újra és újra civilizációnk és a bölcsesség egyik ősi tere, India felé mutattak.

Első utazásomon, 2016-ban az ismeretlen terébe érkeztem, az idegenség, a kultúrsokk, a kulturális hagyma csípős rétegei érdekes, ám nehezen áttörhető kihívások elé állítottak. (Hofstede, 2005:13) Az Indiában töltött egy hónap, amit egy papucs, egy diktafon és egy jegyzetfüzet társaságában töltöttem, végül nem riasztott el. Újabb és újabb utazásokra inspirált. Azt a teret kerestem, amin át lépésről lépésre haladhatok az őmagaság, sőt, az önmagam felé vezető úton. (Ricoeur, 1995:15)

Ki vagyok? Honnan jöttem és hová tartok? Mit alkotok, mit teremthetek? „Isá, por és homou vogymuk.” Lehet, hogy valójában többek vagyunk pornál és hamunál? (Madas, 1992:317-318)

Idővel kezdett  rvonalaz dni egy vezérfonál. Bízom benne, hogy ezt felgomboly tva r lelhetek valamire. Arra, ami talán nem létezésünk képlete, hiszen kicsi vagyok én ahhoz,  m a hamu végtelen terében talán egy-egy újabb porszemet tesz hozzá l t-elemünk megismeréséhez. Ahogy haladtam a kutatásaimmal, adódott néhány kérdés és kulcsszó, ami a hatodik kutat utam főbb csomópontjaiként szolgáltak. Közben  gy éreztem magam, mint a Vil m Flusser által a fotogr fusra adott definíció: „az az ember, aki azon igyekszik, hogy képbe tegyen  t olyan információkat, amelyeket a fényképezőgép programja nem  r nyzott el .” (Flusser, 1990:29)

Felt rni és megértetni azt, hogy azok, akiket az égiek az élet árnyékosabb oldalára teremtettek, a sodródók és leszakadók milyen eszköztárral b rnek az élet nagy színpadán. Az itt és mostnak a legsűrűbb rétegében meg lt kemény  t vajon mennyire maszkulin természet , hogyan jelenik meg a kasztrendszerb l kies kn l a gender, a férfi-női l t nehézsége, milyen narratívák mentén haladnak, hogyan juthatnak előrébb a társadalom észvesztő útvesztőjében?

Gondolataim palástjának újabb és újabb rétegei, amiket megf jtve remélhetőleg közelebb kerülhetnek a vágyott megértéséhez. A személyes t r és idő,  gy létünk megértésének tere, színtere a saját világunk, az imago mundi középpontja. (Eliade, 2022:14) Ez a világ, illetve a lehetőségek rendszere egy nehézségekkel, küzdelmekkel teli élet során sz kk  és terheltté válhat. Egy összenyomott, akár leszakadó réteg, kirekesztett kaszt tagjaként meg lt élettörténet feltárása és megismerése mindannyiunk terét és idejét tágíthatja. A t r és az idő pedig, a meg l seink, a belső világunk középpontján átszűrve reflektálódnak újra a külvilág felé. Ennek a visszat kr z d snek egyik fontos narratív eszköze az  n let r s. (De Man, 1997:3)

Dolgozatomban az indiai kultúrán és társadalmon keresztül, a leszakadók és kirekesztettek homlokzatán, narrat v in, reprezent ci in  t, részben a magyar társadalom leszakad inak tanulságain keresztül igyekszem feltárni egy olyan utat és elgondolkodtató lehet s rendszer t, ami mentén az egyén, illetve a társadalom szintjén is előrébb léphetünk egy igazságosabb és kiegyensúlyozottabb világkép felé. Ahogy az indiai kultúrában egy év eltelte egyúttal az „idő meggy gyul s t” és  jrateremt d s t jelenti,  gy bízom benne, hogy a gondolatébresztő, a tudatosság felé lágyan sodró gondolkodás legalább porszemnyi léptékben hozzásegít minket nehéz társadalmi helyzeteink gyógyulásához. (Eliade, 2022:24)

A kutatásom során a szekunder szakaszban megvizsgálom India szociokulturális hátterét, a társadalmi rétegződést a kasztrendszer mentén, majd megnézem a jelenkor változásainak keretezését. Primer eszközül az indiai terepmunkát, valamint a mélyinterjút választottam. (Babbie 2008:334-339) Beszámolok indiai tanulmányútjaim kapcsolódó megfigyeléseiről, tapasztalatairól. Az interjúk során egy indiai értelmiségit, egy magyar hajléktalant és egy magyar civil szakértőt szólaltatok meg. Véleményem szerint ez egy rendkívül összetett téma, amiben igyekszem a szakirodalmi háttér bemutatása, a megfigyelések és az interjúk során releváns, több rétegen áthatolni képes feltárást végezni.

Önreflexió

2010 óta foglalkozom az indiai kultúra megismerésével. A munkám során indiaiakkal dolgozom együtt. Ők olyan lelki tanítók, spirituális mesterek, természetgyógyászok, akik a jövő kutatásával, az emberi sorsok működésének feltárással foglalkoznak. Az utazásaimon, munkám és kutatásaim során átéltek, és a személyes tapasztalataim a dolgozatban is megjelennek. Dolgozatom elméleti részeinél, a szekunder és a primer kutatás lefolytatásánál, bemutatásánál igyekszem a lehető legnagyobb mértékben tárgyilagos maradni.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Dr. Jablonczay Tímeának a dolgozat megírásához nyújtott támogatásáért, tanácsaiért és a bizalomért. Köszönettel tartozom interjúalanyaimnak, Jalecz Katalinnak, Újszászi Györgyinek és D. Shyamnak az értékes válaszaikért és a támogató hozzáállásukért. Szeretném kifejezni megbecsülésemet, szívből jövő szeretetemet családomnak a támogatásukért és a belém vetett hitükért.

Kontextus

Az elmúlt tíz évben a mindennapjaim részévé vált Dél-India, azon belül is a tamil kultúra, az ottani és az onnan származó lelkiség és spiritualitás kutatása. Munkám végzése során tamil tanítókkal, kutatókkal, bölcsekkel konzultálok. Az ő tudásukat, forrásaikat, archívumaikat

kutatom, beszédeiket és tanításaikat fordítom, tolmácsolom és interpretálok angolról, tamil-angol, „tanglish” nyelvezetről magyar nyelvre. (Narayanan, 2010) Az indiai kultúra megismerése, és az ehhez kötődő tevékenységeim által, sokakkal nyílt alkalmam beszélgetni a létezés megismerésének igényéről és korlátairól, önmagunk térben és időben, identitásban és keretekben való elhelyezkedéséről.

Talán mindannyian vágyunk a békére, egyensúlyra, megnyugvásra. Adódhat azonban számos olyan tényező, ami ebben hátráltat. A megtorpanás oka lehet például a család, barátok, munkahely zártabb hozzáállása, vagy éppen az általunk a társadalomban betöltött hely, réteg, kaszt, származási- és egyéb keretezés, mint korlátozó tényező.

Van, akinek támogatóbb lehetőségrendszer adódott, vannak viszont, akik számára az élet lényegében akadálypályaként funkcionál. Ők akár úgy is érezhetik, hogy nem úton vannak, hanem útban. Sokan szeretnék letenni a maszkot, elengedni, kiengedni a bőrtönbe zárt érzéseket, megnyitni az önkifejezés, a tapasztalás, az átélés kapuit. Bennünk van a vágy, hogy megismerjük önmagunkat, a világunkat. Akár az is, hogy megtapasztalhassunk más, a hétköznapiok alkotta keretektől merőben eltérő reprezentációkat.

A vágyott út keresése során azonban adódhatnak nehéz, vagy akár áthatolhatatlan falak. Ilyen lehet például a társadalom rétegződésének üvegplafonja, akár a kasztrendszer, kulturális, vallási, politikai korlát, bemerevedett értékrend, vagy épp a gender és az identitás definiálásának korlátozásai.

Van egy belső kép, egy mag, ami egy vágyott, máshol elérhető, más körülmények között megélhető tapasztalati mező. Ehhez társul egy külső világ, egy színpad, aminek gyakorlati, mindennapi síkon a részei vagyunk, de szereplőként, a belső megélések szintjén időnként nehézkes lehet azonosulni vele.

Színház az egész világ (?)

Mindannyian részt veszünk az élet nagy színpadán. Olyan tér ez, ahol az itt és most széles eszköztárával felvértezve részesei vagyunk különböző interakcióknak, interperszonális helyzeteknek. Ahogy Kricsfalusi Beatrix írja a Színrevitel című írásában, a szín, mint az árnyékba állítás, a fókuszba hozatal helyszíne jelenik meg. (Kricsfalusi, 2018:346) A színpad, ahova a fény és a figyelem vetül, a külvilág távoltartásával létrehoz egy különleges teret, ahol

lehetőség nyílik megmutatkozni, fellépni a nyilvánosság előtt. Ahogy Erving Goffman idézi George Santayanát: „A maszkok börtönbe zárt kifejezések, érzések csodálatra méltó, egyszerre hűséges, diszkrét és fölséges visszhangjai.” (Santayanát idézi Goffman, 2000:7) Számomra ez a kifejezés és megfogalmazás egyszerre sugallja a nyitottság és a zártság, az önmagaság és az idegenség érzését.

Kricsfalusi megfogalmazásában a színrevitel több, mint a színházművészet esztétikai jellemzője. Helyette egy átfogó kultúratudományi modellként értékeli. A nagyvilág színpadán mindannyian fellépünk, a színtér és a közönség változhat, mi magunk, a szereplők, azonban folyamatosan megmutatjuk magunkat. Mindennapjaink és életeseeményeink során egyaránt számos olyan megéléssel gyarapodunk, amiket beépíthetünk az identitásunkba, önképünkbe, mintegy a hétköznapi maszk diszkrét részévé alakítva. Az idézett cikkben Fischer-Lichte írására hivatkozik Kricsfalusi: a véletlennek, a tervezetlennek fontos tere van, a színpad jóval több, mint egy végleges felvétel megtekintése, hiszen a szabad játéktérnek köszönhetően a kimenetek tárháza igen széles. (Kricsfalusi 2018:347-348)

Martin Seel meghatározása szerint a színrevitel fontos, lényegében elengedhetetlen eleme a közönség, akik részesülnek az érzéki folyamatok megélésében. (Seelt idézi Kricsfalusi, 2018:347)

A színháztudomány diskurzusából távolabb helyezkedve, a mindennapi élet színpadának aspektusából a performance fontos része lehet az új megélése, a határok tágítása, a véletlen tudatos beemelése. Ez akár a hétköznapiól nagyban eltérő, a normatívtól túlságosan is, akár több síkon eltérő reprezentációhoz vezethet. (Goffman, 1981:38-52) Szándékosan és szándékolatlanul is részt veszünk az örökös körforgásban, homlokzatokat építünk, keressük a jól működő megjelenítéseket, igyekszünk az érvényesülés útján haladni.

A színtér a modern kommunikációs eszköztár világában rendkívül szélessé és színessé vált. A szín, a szkéné egyszerre jelenik meg a valós és a virtuális térben. Az egyén szituatív meghatározottsággal egyszerre akár két vagy több csoporthoz is sorolhatóvá vált. (Binddorfer, 2001:35) Kricsfalusi idézetében, „aki önmaga, de nincs önmagánál, nincs önmaga birtokában.” (Isert idézi Kricsfalusi, 2018:348) A színrevitel segítségével közelebb kerülhetünk önmagunkhoz, segíti a kapcsolódást, erősíti a jelenlétet. Támogathatja a külső és a belső világ formálódását, hozzájárulhat az önazonosság megéléséhez. Ehhez kapcsolnám a Stuart Hall értelmezésében vett szubjektum belső magjának formálódását a „szignifikáns másokkal” fenntartott viszony során. (Hall, 1997:54-55) A „kint” és a „bent”, a szereplő belső világa, a

viselt homlokzat, a nézők, a külvilág percepciója a színrevitel interakciós játéka során magasabb szintre juthat. Goffman a társas életet színházi előadásként elemzi, ebben az értelemben a színpadi megtapasztalások, a performance eredményei beépülhetnek az énkép, a „self” képződésébe. Az identitásunk változik, az egyes előadások, interakciók során új elemekkel gazdagodnak. Ez változás a változatlanságban, ahogy Malináknál megjelenik, az identitás feltételez bizonyos fajta stabilitást, állandóságot. (Malinák, 2005:22) A belső mag változásnak indul, teret ad egy új személyes és kulturális identitás kialakulásának. Ahogy Kricsfalusi kiemeli, a színrevitelhez elválaszthatatlanul kapcsolódik az észlelés és a láthatóság koncepciója. Goffman gondolatát idekötve, ha nincs közönség, nincs érzékelő ágens, úgy a színrelépés megrekedhet a szólamok és a homlokzat magányos, tükör előtti próbálgatásának szintjén. (Metts, 2015:328) Goffman szerint a színpad a személyközi interakciók színtere. Az eseménytér igen fontos része a homlokzat mellett a keretezés, a kontextus és számos szimbolikus jel. (Peirce, 2005:29-30)

A modern technológia új kereteket biztosít a színpadon, a játékmester, a rendező immár a lájk és a követés lett. A kezünkben tartott telefont, a varázstükröt simogatva bárhol, bármikor színpadra léphetünk. Sokak percepciók terében talán az itt elért siker artikulálódik valóságként, a külső, fizikai valóság egyre inkább az utópia, a megvalósulás távoli homályába vész, a hiperrealitás áll nyerésre. Az idealizált állapot színrevitele, a tökéletességet sugárzó homlokzat elfedi a valóságot, a szimulákrum elsőbbsége egyre erősebb. (Baudrillard, 1996:161-193)

Az objektumot a szem fényével hozzuk létre, a szubjektumot a gondolattal. (Kriegel, 2004:22) Életünk előadásának színrevitele során a színpad fénye és a körülvevő világ árnyéka meghatározó. Az észlelés, a láthatóság érvényesülésünk, haladásunk, fejlődésünk fontos kellékei. A modern korban életünket egyre több, egyre erősebb impulzus keretezi. Az idő sűrűsödik, a most eseményhorizontja távol, így a színpad és a felvonások folyamatosan változnak, talán egyre gyorsabb és intenzívebb jeleneteket felvonultatva. A szabad játéktér egyre tágabbnak mutatkozik, bár értelmezésem szerint a szabadság látszólagos. A lehetőségek végtelenségét rendkívüli módon beszűkíthetik a kommunikációs felületek szabályai és feltételei, vagy éppen a külvilág visszajelzéseire épülő siker paraméterei. Amikor a látszólagos tökéletesség adja a csillogást, minél többen igyekeznek idealizált homlokzattal létezni, az annál univerzálisabbá és elhasználtabbá válhat. A színrevitel, mint esztétizálási folyamat, a gyorsuló világban önnön farkába harapó kígyóként térhet vissza az ürességbe, hogy új célokat, új színpadokat és platformokat keressen.

A mélység, az értő intellektus, a fókusz és a figyelem ellaposodhat a show világában. A pillanatnyi csillogás nem feltétlenül igényel stabil alapokat. A hosszú távú, tudatos építkezéshez, a percemberek világának elengedéséhez viszont véleményem szerint tudás, összpontosítás és kitartó gyakorlás szükséges. Akár a színésznek az átélés, memorizálás és a próbák hosszú során át, hogy amikor végre eljön a premier, a megjelenésnek, a szavaknak súlya legyen. Hogy árnyékba állíthatóvá váljon az, ami elengedhető, és arra vigye a reflektor fényét, ami igazán lényeges.

Ennek tükrében a figyelem fókuszát jelen dolgozatomban egy olyan társadalmi réteg felé irányítom, akiknél viszont szinte teljes egészében hiányoznak a színrevitel eszközei. Sőt, akár kifejezetten az eltűnés, a rejtőzködés, a diszkurzív marginalizálódás jellemzi mindennapjaikat. Ők azok, ahol gyakran pont az válik színtérre, ami másoknál az árnyékot jelenti.

Diszkurzív marginalizáció

Teun van Dijk a kritikai diskurzuselemzés elveiről szóló írásában az uralom, a hatalom újratermelésében, vagy annak megkérdőjelezésében szerepet játszó diskurzust helyezi középpontba. (van Dijk 1993:249-257) Véleménye szerint az elitek, hatalmi intézmények általi hatalomgyakorlásnak jelentős mértékben következménye a társadalmi egyenlőtlenség, politikai, kulturális, etnikai, faji, nemi- és osztályegyenlőtlenség értelemben egyaránt. Tézisének kérdése, hogy milyen kommunikációs struktúrák és stratégiák játszanak szerepet az újratermelődés folyamatában. Célja, hogy megváltozhasson az uralomtól és egyenlőtlenségtől szenvedők helyzete. Ehhez megvizsgálja a hatalmi túlkapások, az igazságtalanság és egyenlőtlenség diszkurzív dimenzióit, majd az eredmények alapján komplex elméleteket alkot. Megfogalmaz egy álláspontot, ami alapján felállítható egy cél- és eszközrendszer, és azok az elvek, amik politikai és hatalmi síkon egy igazságosabb, szenvedéstől mentesebb struktúra felé viszi a társadalmat.

Ebben a tekintetben a szolidaritás az egyik legfontosabb tényező. Etikusi aktivista hozzáállás mentén érdemi segítséget nyújtani a súlyos, valóságos problémákra. Nem feltétlenül egyéni, eseti szinten, hanem általánosabb síkon, rendszerszinten gondolkodva, strukturális területen. Ehhez túl kell lépni a mindennapok problémáin, mert a nagy rendszer jelentős kisiklásai a távlati nézőpontból könnyebben azonosíthatók. A nagy kép felvázolása során igyekszik azonosítani a társadalmi rétegződést, a rétegek, osztályok közötti falakat és egyenlőtlenségeket.

A kritikai diskurzuselemzés során hangsúlyos, hogy ki a beszélő, milyen pozícióból nyilatkozik, milyen érdekek mentén vesz részt az interakcióban. A kapott eredményt pedig olyan formában célszerű interpretálni, ami nem a fennálló hatalom érdekeit szolgálja, hanem az egyenlőtlenségek dekonstruálása felé vezet.

Van Dijk szerint a társadalomból kiszoruló, sodródó, leszakadó csoportok és rétegek a kommunikációból is kiszorulhatnak. Ez a diszkurzív marginalizáció. A hatalommal bírók hozzáférnek a privilegizált erőforrásokhoz, tudáshoz, szolgáltatásokhoz, ellenőrzéssel bírnak mások felett. A hatalomtól távol lévők hozzáférése erősen korlátozott lehet. Nincs hangjuk, elnémulhatnak. Nem tud felszólalni a parlamentben, nem tud nyilatkozni az újságban. Sőt, talán írni és olvasni sem tud, esetleg nincs meg a verbális eszköztára a gondolatai komplex kifejezéséhez. A különböző rétegek tagjai eltérő forгатókönyvek mentén képesek haladni. Az ezt formáló feltételrendszert nagyban befolyásolhatják a feljebből, fentről, hatalmi pozícióból érkező ideológiák, normák és vélemények.

Jelen dolgozatomban az indiai társadalom rétegződését, a rendszerből kiszoruló diszkurzív lehetőségeit és narratíváját vizsgálom, a kaszton kívüliek és a nők lehetőségein keresztül. Ez egy rendkívül összetett problémakör, amihez igyekszem kereteket alkotni, és ahol lehetőségem van rá, felfejtek a felszín alatti rétegeket is. A téma tárháza lényegében végtelen, így további kutatásokban érdemes lehet egy-egy alrendszerét mélyebben is megvizsgálni. A vizsgált folyamatok, rétegek, modellek mögött a valóságban súlyos emberi krízisek és történetek rejtőznek. Úgy gondolom, hogy ehhez a témához alázattal, szerénységgel, tisztelettel kell fordulnom, hogy lerőjam megbecsülésemet mindazon emberek előtt, akik a „sorstalanság itt és mostjának” kétségbeeső labirintusából igyekeznek kitörni.

Úton India felé

India, az emberiség egyik ősi bölcsője egy hatalmas, végtelenül összetett ország. Története a múlt távoli horizontjában ered. Az Indus-völgyi civilizáció az i.e. 4. évezredben már virágzó társadalom volt. Emlékeik, hitviláguk, értékeik egészen a mai napig elkísérik világunkat. Területe 3,2 millió km², ez Magyarországnál harmincöt-szor nagyobb. 1,4 milliárd fős, folyamatosan, bár csökkenő ütemben növekedő lakosságával hamarosan bolygónk legnépesebb országa lesz. Népeisége alapvetően juvenilis szerkezetű. A korfa körtét formáz, a várható életkor viszonylag rövid (67 év), a társadalom törzsét a fiatal felnőttek adják, a gyermekvállalás

pedig az elmúlt 15-20 évben csökkenő tendenciát mutat (termékenységi ráta: 2,1). (CIA World Factbook)

India alapvetően hindu vallású ország, a közel 80% hindu lakosság mellett 14,2% vallja magát muszlimnak, míg 2,3% keresztény és 1,7% a szikh hitet követi. (Socio Economic and Caste Census, 2011)

Ram Ahuja, a Society in India című könyvében három fő társadalmi szerkezetet azonosít, ezek a tradicionális, modern és posztmodern formák. Indiát tradicionális társadalomként azonosítja. (Ahuja, 2021:1-13) Értelmezésében a hagyományos társadalmi szerkezet főbb ismérvei:

- a viselkedési normákban és értékekben hangsúlyt kap a vallás és a mágia,
- önmagát egy valós vagy elképzelt múlt mélyen összekapcsolódó folytonosságának tekinti,
- széles körűen elfogadja a rituálékat, áldozati/felajánlási rítusokat és szent ünnepeket.

Tradicionális társadalom ősi értékekkel

Az alábbiakban kiemelek, majd magyarázatokkal egészítek ki nyolc fontos ismérvet, amit Ahuja a tradicionális társadalom strukturális szervezőelveiként fogalmaz meg.

1. Egy tradicionális társadalomban a társadalmi mobilitás foka alacsony, az egyén státusza sokkal inkább függ a születésétől, származásától. - Ennek egyik igen markáns lenyomata az indiai kasztrendszer. Ide sorolom továbbá azt az indiai dogmát, miszerint hindunak csak születni lehet. Utazásaim során számos olyan templomot látogattam meg, ahol a belső térbe, a rituális szentélyekbe nem mehettem be. A társadalmuk tapasztalataim szerint alapvetően befogadó, de a szimbolikus kulturális hagyomány rétegeit felfejtve eljuthatunk olyan falakhoz, ami vallási és/vagy etnikai kívülállóként áthatolhatatlan. Számos ilyen templomba eljutottam Indiában, ahova helyi interjúalanyom, D. Shyam kísért. Véleménye szerint ezekben a terekben jellemző közös pont, hogy a hindu eredetmítoszokhoz kötődő ősi terek, amik a vallási közösségeik számára fontos identitásképző jelentőséggel bírnak. Ilyen például a dél-indiai Csennájban a Kapaleswarar Temple, vagyis a kívánságok terének szentélye, ahol a vágyak megvalósulásáért, a győzelemért imádkoznak, vagy a Tandzsaurban található Brihadeswarar Temple, a déli Csola-dinasztia királyainak egyik fontos koronázási

temploma. Itt járva magam is megtapasztalhattam ezt a kulturális falat. A bejáratnál mindössze egy apró, kézzel festett táblára van kiírva, hogy hindukat látnak szívesen. Amikor bármelyik templomban a szentély bejáratához mentem, a várakozó zárándokok azonnal odajöttek, és békésen, de igen határozottan megkértek, hogy ne menjek be az épületbe. A sarokban meghúzódo figyelmeztető tábla, és a zárándokok markáns viselkedése számomra azt sugallja, hogy ez az esemény olyan rítus, ahol, az elutasítás aktusa konszenzusos módon fejezi ki a társadalmi rendet, nem pedig elsősorban hatalmi döntés alapján. (Andok, 2017:107)

2. Viselkedésüket áthatják a múlthoz kötődő szokások, tradíciók, normák és értékek. Ezek generációról generációra nem, vagy csak minimálisan változnak. - Indiai utazásaim során több mint húsz dél-indiai tamil család otthonában jártam. Ez természetesen nem reprezentálja a teljes indiai valóságot, ugyanakkor érdekes betekintést adott a szokásrendszereikbe. A vendégfogadás mindenhol ugyanabban a tradicionális keretben történt. A családfő fogadott a bejárat ajtó előtt egy lépéssel. Elmondta, hogy bocsánatot kér tőlem minden olyan bűnért, sértésért, amit a jelen életében, vagy bármely inkarnációjában elkövetett ellenem. Kért, hogy én is kérjek bocsánatot tőle ugyanígy. Utána a bal kezében tartott kurkumapasztából, a jobb mutatóujjával a homlokomra tett egy pöttyöt, ami a magammal hozott feszültség és ártó gondolatok letételét szimbolizálja. Ezt követően beléphettem a házba, ahol a jelenlévő családtagok életkor és hierarchia alapján sorban köszöntöttek. Ez csak egy apró példa abból a rituáléból, vagy éppen a Mead által megfogalmazott valóságalkotó folyamatból, a Goffmann-i homlokzatainkból, ami az egyes családoknál töltött órák minden pillanatát áthatotta. (Mead, 2003:62) Kérdésekre elmondták, hogy ezek a szokások a családjukban, közösségeikben emberemlékezet óta jelen vannak, lényegében változatlan formában.
3. A társadalmi szokások, rendezőelvek, csoportképző folyamatok erősen hierarchikusak, szabályozottak és előrejelezhetők. – Utazásaim, indiai tanulmányútjaim során ötvennél több településen jártam. Bejártam a templomaikat, találkoztam mesterekkel, papokkal, szertartásvezetőkkel, segítőkkel. Számos tapasztalatot gyűjtöttem az utcát járva, bazárokból, riksával és taxival utazva. Bárhova mentem, a hasonlóan keretezett szituációk szinte minden esetben lényegében ugyanúgy reprezentálódtak. Mintha ugyanannak a színdarabnak a mindössze finom, illékony, elsőre lényegében láthatatlan árnyalatokban különböző előadásain vettem volna részt. Ahogy viszont évről-évre utazom Indiába, riksák százaiban ültem, úgy egyre élesebben kirajzolódnak azok a

felszín alatt egyébként akár igen markáns különbségek, amik a külsőbb rétegben csak egy-egy pillantásban, vagy apró mozdulatban nyilvánulnak meg. A riksa vezetője ugyanúgy int, ugyanazok a mozdulatai, ugyanúgy küzdi át magát a közlekedés kaotikus eseményterének egy másik pontjára. Vagy mégsem? A riksa díszei, feliratai, matricái utalnak a vezető vallására, az általa követett irányzatra. A rajzok, szimbólumok jelentését ismerve kiolvasható, hogy van-e felesége, gyermekei, India melyik térségéből származik. Más a tempó, az előzékenység, a kanyar vehemenciája a hindu, muszlim és a keresztény településeken. A nagy rendezőelvek tehát szabályozottak, hierarchikusak és előjelezhetők, de Ahuja tételéhez hozzátenném, hogy a figyelmes szemlélő horizontján a diverzitás csodás árnyalatai is megjelenhetnek, amik mögött valójában jelentős különbözőségek rejtőznek. Ez véleményem szerint érdekes kiindulási alap lehet egy későbbi kutatáshoz.

4. A rokonsági kapcsolatok elsődleges kohéziós erővel bírnak, stabil identitásképző pontok. – Amikor megérkezek egy indiai családhoz, ott jellemzően sokan vannak. Lehet, hogy a kétszobás lakásban tíznél is többen fogadnak. Olyan érzés, mintha itt mindenki mindenkinek a rokona lenne. A tamil nyelv jellemzően magázva kommunikál. Tegeződni elsősorban rokonok és a legközelebbi barátok szoktak. Aki viszont bekerül a bizalmi körbe, már családtagnak számít. A családtaggá fogadás aktusa tapasztalataim és indiai interjúalanyom elmondása szerint a távozáskor történik. Amennyiben a vendéglátás színpadán kölcsönösen sikeres volt az előadás, és szívesen látnák újra a vendéget, úgy a családfő a távozó vendég nyakába tesz egy díszes kendőt. Innentől lehetővé válik a tegeződés, idővel akár a vendég is testvér, brother, sister lesz.
5. Az egyén értékelésénél fontosabbak a társadalmi kapcsolatai, mint az ő saját pozíciója és kvalitása indokolna. – Tanulmányútjaimon számos olyan vezető segítségével utaztam, akik saját kvalitásaik alapján láthatóan nem voltak kompetensek a helyi kultúra, vallás, intézmények, szállások, éttermek tekintetében. Viszont bármilyen szükséglet merült fel, azonnal előkerült egy-egy telefonszám, aminek a túlsó végén egy segítőkész kapcsolat állt, aki egy percen belül megoldással szolgált.
6. Az emberek konzervatívak. – Erre, és a 8. pontra is ráilleszthető az előző pontok kiegészítése. Roger Scruton konzervativizmusra adott definíciója alapján ide sorolható a megteremtett értékek megőrzése, az alap, a gyökerek megóvása, mindaz az emlék és érték, amire építeni lehet. (Scruton 1980:15-27)

7. A gazdasági rendszer egyszerű, inkább eszközökön alapul, kevésbé gépesítettség. Viszonylag kevesen hoznak létre a létminimum feletti hozzáadott értéket. – A 2011-es Socio Economic and Caste Census felmérése alapján jövedelemadót mindössze az indiai háztartások 4,57%-a fizet. A teljes népesség 4,97%-a dolgozik az állami szektorban, 1,11% a közszférában, 3,56% a magánszektorban. Összesen 9,64% rendelkezik bejelentett munkahellyel, közülük csak a fele éri el a létminimum feletti szintet, ahol már van jövedelemadó-fizetési kötelezettsége. A háztartások 74,52%-ában a legjobban kereső családtag teljes havi bevétele 5000 rúpia, vagyis kb. 25000 Ft alatt marad. Mindössze az összes háztartás 8,25%-ában haladja meg a fő kereső havi bevétele a 10 ezer rúpiát, az 50 ezer Ft-ot. (Socio Economic and Caste Census, 2011)
8. A társadalomban a mitikus gondolkodás meghatározó, a logikus érvelés kevésbé érvényesül.

Stuart Hall a modern társadalomra hat fő identitásképző ismérvet fogalmaz meg: (Hall & Gay, 1996:1-14)

1. A vallás háttérbe szorul, szekuláris materialista kultúra lép a helyébe, olykor vallási jegyekkel.
2. A feudális gazdasági struktúra helyett pénzközpontú folyamatok kerülnek előtérbe. Hangsúlyossá válik a tömeggyártás, magántulajdon és a tőke felhalmozása.
3. A vallási befolyás marginalizálódik, helyette a szekuláris politikai berendezkedés kezében lesz a hatalom.
4. A társadalmi berendezkedésben a szívességi-rokonsági rendszer helyett a szakmák ismerete, a specializáció az érvényesülés alapja. Új társadalmi osztályok emelkednek ki, megváltoznak a férfi-női szerepek.
5. Új nemzeti, népi eszmerendszer és identitás épül, változnak a kulturális értékek.
6. A világ tudományos-rationális szemlélete.

A jelenkori indiai politikai berendezkedés a modern társadalom tulajdonságai felé halad. Az 1998-2004-ig, majd 2014. óta jelenleg is kormányzó konzervatív pro-hindu nacionalista BJP párt ideológiája, a Hindutva, „hinduság”. Kialakulása a jelenben is zajlik, a múlt idealizált értékeit keretezi újra a most felsőbb, akár felsőbbrendű interpretációja által. Az új értékrendet a hagyományos hindu értékek alapján, de a vallást és az államhatalmat teljes mértéken elkülönítve igyekeznek megvalósítani. (Britannica)

A hagyma rétegei

Minél többet járok Indiában, minél mélyebb betekintést kapok a világukba, annál inkább látom, hogy minden erőfeszitésem ellenére is csak a felszín kapargatom. Csodás összetettségű kultúrájukban, spiritualitásukban néhány helyen belelátok mélyebb rétegekbe, de az véleményem szerint elérhetetlen, hogy a teljes rendszert megismerjem. A számtalan népcsoport, nyelv, emlék és hagyaték, a szokások sokszínűsége minden egyes kutatóutam során más és más megtapasztalásokhoz juttat. A hinduk úgy tartják, hogy mindenki az általa elképzelt istenkép szerint alkotja meg azt, amit Istennek hív. Így ahányan vagyunk, legalább annyi eltérő isteni reprezentáció létezik. Véleményem szerint Indiából is ennyi, vagy még több van. Nem létezik egy mindent átfogó, koherens „Indiaország”. Inkább értékek, hagyományok, szokások, hitrendszerek csodálatos összességeként szemlélem. Valami olyan megfoghatatlan érzés ez, ami minden pillanatban megújul, közben mégis megőrzi az évezredes változatlanóságát.

A kultúra távoli, felülnézeti képének egy általánosító, de a korlátait ismerve jól beilleszthető ide Hofstede nemzeti kultúra modellje. Ez az egyes nemzetekre jellemző vonásokat öt, a kiegészített elmélete szerint pedig hat különböző dimenzió mentén vizsgálja. (Hofstede, 1991 és 2011) Ez alapján, egytől százig terjedő skálán nézve az indiai kultúrában a hatalmi távolság magas (77), az individualizmus-kollektívizmus aránya kiegyenlített (48-52), a társadalom inkább maszkulin (56), a bizonytalanság kerülése alacsony (40), a jövőorientáció közepes (51), az engedékenység, rugalmasság (indulgencia) szintje alacsony (26).

Hogy plasztikusabbá tudjam tenni a viszonyszámokat, beemelem ide a modell Magyarország kapcsán azonosított főbb eltéréseit. A magyar kultúrában jóval alacsonyabb a hatalmi távolság (46), sokkal individualistábbak vagyunk (80), a társadalmunk sokkal inkább maszkulin (88) és bizonytalanságkerülő (82). A jövőorientáció és az engedékenység nagyságrendileg hasonló értékeket kapott. (Hofstede Insights)

Hofstede értelmezésében a kultúrát az általunk értelmezhető, a számunkra látható rétegein keresztül értelmezhetjük, a maga teljes valójában viszont akár az adott kultúrába születetteknek sem feltétlenül nyilvánul meg. Úgy, ahogy egy hagyma belseje is csak a rétegeket lefejtve tárul fel. (Hofstede, 2005:13) Saját utazásaim tapasztalatai, eddigi kutatásaim, így a kultúra általam megismert és eddig megismerhető rétegei alapján úgy látom, hogy a Hofstede értelmezésében vett dimenziók a nagy képet tekintve megfelelően reprezentálják a dél-indiai társadalmat. Alapvetően inkább maszkulin, fegyelmezett, rugalmatlan, (a közlekedést kivéve)

kockázatkerülő világot ismertem meg. A plakátokon és egyéb vizuális reprezentációs felületeken elsősorban férfiak jelennek meg, fegyelmezett, zárt testtartással, szigorú, merev tekintettel.

Véleményem szerint Hofstede nemzeti kultúra modellje a felszínt szemlélve, külső aspektusból nézve jónak tűnő értékelést és összehasonlítást tesz lehetővé. Azonban, ahogy az általa megfogalmazott kulturális hagyomány modelljében is látszik, az emberi értékrend, a társadalom szövete ennél jóval összetettebb. A teljes sokaság egyetlen számsorba sűrítése pontatlanságokhoz vezethet. Egy adott társadalmon belül az elit, a középosztály, vagy éppen a leszakadók akár gyökeresen eltérő reprezentációit élhetik meg az életterük adta lehetőségtérnek. A felszínen szemlélve, vagy akár a saját indiai utazásaim tapasztalataira hagyatkozva megfelelő lehet az értékek megjelenése, azonban a társadalmi rétegeket külön-külön értékelve, a kultúrát, annak rétegeit mélyebben ismerve egészen más reprezentációk tűnhetnek fel.

Vagyis mélyebb betekintésre van szükség, hogy egy-egy réteg reprezentációja pontosabban jelenhessen meg. Az egyszerűsítés, általánosítás több síkon is hibás megfigyeléshez vezethet. (Müller-Bloch, C. & Kranz, J. 2014:1-19)

- Hofstede konklúziója a nagy képre igaz Indiában, de a helyszínrre utazva, a társadalom szövetét megnézve látszik az általánosítás visszássága. A maszkulinitást 56 pontra értékelte. Ahogy a dolgozatom későbbi részében mélyebben is vizsgálom, az indiai kultúrában a mai napig jelen van a nők elnyomása, a patriarchális szemléletű férfiuralom. Tapasztalataim szerint a mindennapokban az indiai utca embere végtelenül szelíd és békés, a külvilág felé mutatott viselkedésükben a feminin jellemzők is hangsúlyosak. A nominálisan megadott 56 pont kijöhet akár több, egymástól távoli érték átlagaként is, ami rámutat a modell pontatlanságára.
- A nemzeti kultúra modellje Indiában véleményem szerint elsősorban az átlagpolgárra, még inkább a középosztály képviselőire lehet igaz. Egy olyan rétegre egyszerűsít, ami igen vékony, egyáltalán nem reprezentálja a teljes sokaságot.
- Érdeemes más aspektusok szerint, eltérő módszertan mentén is vizsgálni a sokaságot, hogy teljesebb és relevánsabb kép alakuljon ki.

Ahogy a társadalom egy összetett rétegződés, úgy az egyes rétegek és az egyének szintjén a lelkiség, homlokzat, a megélések és narratívák, és a társadalmi nemű reprezentációik is nagyban eltérőek lehetnek.

Az általánosítás elősegíti olyan előítéletek létrejöttét, amik felerősíthetik az általános képtől és társadalmi normáktól eltérő személyek és közösségek távolabbra sodródását. Ez különösen erős lehet, ha jelen van az institutionális prejudikáció, az intézményi szintű előítéletesség. Ez nem feltétlenül szándékos és tudatos folyamat, ám növelheti a bizonytalanság érzését, a támadások, sérülések esélyét, a fő csoportnormától eltérő reprezentációjúak távolabbra sodródását. (Berry, 1997, 75-77)

Ennek adott, vagy akár jelenleg is ad teret Indiában a kasztrendszer, ősi formájában a Chaturvarna, vagyis a négy réteg.

Társadalmi rétegződés és kasztrendszer

A varna rendszere valójában más volt, mint a ma általunk ismert kasztok. A kasztosodás kemény, akár áthatolhatatlan határokat képzett. Emberek tömegeit kirekesztő, marginalizáló, szegregáló intézmény, ami megvonja a leszakadók hangját, és korlátozza a lehetőségeiket. A varna viszont a lefelé irányuló szétválasztás helyett egyenlőbb alapról indult, a felfelé kiemelkedés lehetőségét kínálta.

A varna rétegződése négy szintre osztható: (Ahuja, 2021:12-17)

1. Ösztöndíjak, kitüntetések – Ők a Brahminok. Ide tartoztak a papok, tudósok, kutatók, orvosok, gyógyítók. Elvárt jellemzőik az önmegtartóztatás, tiszta gondolkodás, megbocsátás, egyszerűség, bölcsesség, filozófiai gondolkodás. Fő feladataik a szertartások, rituálék végzése és vezetése, tanítás, segítségnyújtás.
2. Adminisztratív és védelmi megbízások – A Kshatriják rétege. Közéjük sorolhatók az uralkodók, katonák, irányítók, döntéshozók. A feladatuk, hogy megbízhatóan, odaadóan, figyelmesen, könyörületesen lássák el a rájuk bízott felelősségteljes ügyek képviselését. Joguk van törvényeket, szabályokat alkotni, határokat állítani, büntetést kiszabni.
3. Gyártás, újraelosztás és kereskedelem – Őket hívták Vaishjáknak. Tagjaik a kereskedők, termelők, az agrárium résztvevői. Aki idetartozik, felé elvárás a kemény munka, önálló aktív és proaktív gondolkodás. Létrehozzák és elosztják azokat a fogyasztási és fizikai javakat, amiket a társadalom tagjai igényelnek. Gondoskodniuk kell arról, hogy az alsóbb rétegbe tartozók létbiztonsága meglegyen.

4. A rendszer aljára a Sudrák, a képzetlenek kerültek. Legtöbbjük fizikai munkát végzett, a fenti három réteg irányítása alatt, alárendelt szerepben. Ők elsősorban végrehajtottak. Sokuk írástudatlan volt, így a felsőbb rétegek segítségére szorultak például a szertartások vagy az ügyintézés során.

A varna ősi rendszerében úgy tartották, hogy egy személy valamely réteghez tartozása nem a születésénél, származásánál fogva dőlt el, hanem a képességei, tehetségei alapján. Lehetősége nyílt arra, hogy egyénileg, vagy egy csoport részeként, önmagát képezve feljebb juthasson, majd más szerepet társadalmi szerepet kapjon. Ez az út az érdekek függvényében felfelé és lefelé egyaránt átjárható volt.

Véleményem szerint érdemes kritikával fordulni a varnákkal kapcsolatos emlékképek felé. A kapcsolódó szakirodalmat, illetve a hindu eredettörténeteket, őseposzokat, például a bölcsességeket összefoglaló Rigvédát vagy az ősi jogrendszert taglaló Manusmritit olvasva számomra úgy tűnik, hogy időnként egy múltba révedő, idealizált világképet rögzítettek, ami a valóságban nem feltétlenül volt ennyire szabad és rugalmas. Az ősi írásokban elsősorban maszkulin pozíciókkal találkoztam, a rendszer patriarchális alapú, a szövegezés férfi névmásokat alkalmaz. Mintha a nők nem léteznének, vagy nem látszanának a társadalom domináns szerkezetének irányából.

Ez a megközelítés azonban félrevezető lehet. Az ősi morális és etikai tanításokat, az eredettörténetként szolgáló Bhagavad Gítát, az intelmek ezreit megfogalmazó Tirukkural, és más ősi írásokat olvasva viszont látható, hogy van mindennek egy mélyebb értelmezése. A nők nem vettek részt a politikai választásokon, mert nem voltak még választások. A nők nem kerestek pénzt, mert a közember szintjén, főleg a vidéki életben nem igazán volt pénzhasználat. A nők írástudatlanok voltak, de nem volt formális oktatás, az olvasás nem volt az ókori és középkori közember életének szerves része. A férfi névmás pedig a megfogalmazás függvényében nem feltétlenül kifejezetten a férfit jelenti, hanem lehet egy általánosító értelmezése. India világának megismeréséhez elengedhetetlen a kulturális és morális értékek feltárása, a felszín önmagában nem képes reprezentálni az mögötte meghúzódó mélységet.

A varna rendszere akár már az ősi Indus-völgyi civilizációig visszavezethető, a kasztrendszer kialakulása viszont jóval későbbre tehető. Az ezres évek elején jelent meg a muszlim hódítás India területén. Ekkoriban, vagy akár a III. századra tehető Gupta-dinasztia idején kezdett szigorúbbá, átjárhatatlanabbá, valamint születésen alapulóvá válni a társadalmi szerkezet. (Ghurye 1932:1-27)

Ambedkar értelmezésében a Chaturvarna gyakorlati megvalósulása, majd az abból kialakult kasztrendszer rendkívül kontraproduktív, sőt, szavai szerint gonosz és kártékony konstrukció. Bhimrao Ambedkar egy szegregátumban élő, kaszton kívüli családba született, a Dalitok, vagyis az érinthetetlenek közé. Sikerült áttörnie az áttörhetetlen falakat, iskolákat végzett, diplomákat szerzett, majd India igazságügyi minisztere lett. Az India alkotmányát megfogalmazó bizottság elnöke volt. Hozzájárult az oktatás általánossá tételéhez, a földreformhoz, és számos más, a leszakadók útját segítő vívmányhoz. Magyarországon a miskolci Dr. Ámbédvár Iskola őrzi a nevét és szellemiségét, ahol nehéz sorsú gyermekek és képzetlen felnőttek, szegregátumokból érkezők oktatásával foglalkoznak.

A kasztrendszer a társadalmat születéstől fogva elrendelt rétegekre bontotta. Nevükben és névleges funkcióikban megmaradtak a varna rétegei. Ez a konstrukció kiegészült egy lefelé mutató, a társadalomból kiszorulókat gyűjtő csoporttal. Ők a Dalitok, ahova a kaszton kívülieket, nincsteleneket, utcaprókat és a csatornatisztítókat sorolták. Ők az érinthetetlenek, vagy elnyomottak rétegei. (Ambedkari idézi Narake, 2011:23)

Ghurye értékezése szerint a kasztok szerinti felosztás erősen zárt és belterjes volt. A születési jog miatt a magasabb rétegek tagjai gyakran a saját, akár szűkebb közösségen belül házasodtak. A vezető kasztok tagjai a települések központjában éltek. Az külváros felé haladva egyre alacsonyabb rétegek laktak, míg a nincstelenek a szélekre szorultak. A friss víz, a tiszta csatornahálózat a központból indult. A távolabbi utcákban az urak által elhasznált víz áramlott. A Dalitok már csak a szennyezett, mérgező szennyvízzel találkoztak.

Idővel a fő kasztok alkasztokra, akár vallási alapokon nyugvó szektákra bomlottak. Lényegében minden szakmának, csoportnak, irányzatnak önálló rétege lett, a társadalom igen komplex, átláthatatlan képződménnyé alakult. (Ghurye, 1932:1-27)

Az Ambedkarhoz nagyban köthető indiai alkotmány 1949-ben kelt 17. cikke eltörli az „érinthetlenséget”. Az „érinthetlenség” bármilyen formájának gyakorlása tilos. Az „érinthetlenségből” eredő fogyatékoság érvényesítése a törvény szerint büntetendő bűncselekménnyé minősül. (Government of India, 2020)

Ez a gyakorlatban a kasztrendszer felszámolását jelentené, de az előítéletek, a társadalmi berögződések hosszú időn át jelen lehetnek még. Bár nem jelenik meg a mindennapok szintjén a kaszt kifejezés, a társadalom rétegződése továbbra is igen merev. A globalizáció, a haladás

szelleme változtatásokra sarkall, de még nincs egy kialakult, koherens, lendületes irány. (Amalraj, 2016:16-22)

Korunkban az indiai társadalom 16%-a az érinthetetlenek közé sorolható. Közel kétharmaduk írástudatlan, a szegregáció és a diszkrimináció miatt legtöbbjük igen korán kiesik az oktatási rendszerből. Sokuk nincstelen. Akinek van munkalehetősége, gyakran éhbérért dolgozhat, olyan munkakörben, ami rendkívül káros lehet az egészségre, vagy igen veszélyes. A felmérések szerint 20%-uk nem jut biztonságos ivóvízhez, a többségében Dalitok által lakott települések kétharmadában nem elérhető egészségügyi ellátás. Számos Dalitot ér testi erőszak, támadás, kényszerítés, de a rendőrség, a jogorvoslat nehezen elérhető számukra. (Socio Economic and Caste Census, 2011)

Ambedkar 1954-ben kelt megfogalmazása szerint „A demokrácia ebben az országban olyan, mint egy nyári facsemete. A gyökerei nem tudnak megerősödni társadalmi egység nélkül. Ha a demokrácia nem erősíti meg a gyökereit, az erős nyári szellőkések kitépik a gyökereit a földből.”

Értelmezése szerint „az alkotmányos rend nem egy természetünkből fakadó érzésen alapul, ám kötelességünk ápolni, akkor is, ha valamiben ellentmond a személyes meggyőződésünknek, ha bizonyos gyakorlatai igazságtalanságot és elnyomást jelentenek a társadalom legalsó rétegeiben.” (Ambedkart idézi Kannabiran, 2013:15) Ebben a kontextusban a hatalom feladata, morális kötelessége az alkotmány előremutató, tudatos formálása és alakítása. Mindezt úgy, hogy az támogassa a leszakadó rétegek felzárkózását, a nehézséggel küzdők, kirekesztettek felemelését.

Az utóbbi évtizedekben a leszakadó kasztok tagjai is több lehetőséget kapnak a kitörésre. India első Dalit származású államelnöke az 1997-től 2002-ig hatalmon lévő K. R. Narayanan volt. 2017-től 2022-ig ismét Dalit elnökük volt, Ram Nath Kovind. Őt követte az elnöki székben India első női államelnöke, Pratibha Patil.

Nőként a hivatalos kasztrendszer után

Uma Chakravarti a Gendering Caste című könyvében, Nur Yalman antropológusra utalva úgy látja, hogy a hindu társadalom egy zárt konstrukció, aminek egyik fő célja a föld, nők és a rituális minőséget rendszeren belül tartsa. Sem a föld, sem a rituális háttér nem megőrizhető a

nők nélkül, akik a struktúra központi tengelyét alkotják. Chakravarti értelmezése alapján a gyermek a vérét mindkét szülője által kapja. A mérleg két oldala akkor lehet egyensúlyban, ha a szülők ugyanabból a kasztból származnak. Az ősi jogrendszerről szóló, fentebb már említett Manusmrti elítélendő prailoma néven azonosítja azt az aktust, amikor egy magasabb kasztból származó nő alacsonyabb kasztú férfival házasodik. Ha egy férfi köt házasságot alacsonyabb kasztba született nővel, az anuloma bűnét követi el.

Ezek, minél alacsonyabbról érkezik a társ, annál súlyosabb bünt jelentenek, ami büntetéssel, megalázással, kitagadással, akár halállal szankcionálható. (Chakravarti, 2018:63-67)

Az 1949-es alkotmány hatályba lépéséig a nők jogilag és társadalmilag is a férfiak alá voltak rendelve. Másodlagos, szubordináns, az adott kaszt és szekta szokásrendszere alapján akár lényegében jogfosztott pozícióban éltek. (Ahuja, 2021:32-34) Az elmúlt évtizedek vívmánya például, hogy a tudományos és szakrális szövegekben már nem csak férfi névmás látható, hanem megjelenik a női névmás és a gendersemleges fogalmazás.

Az elmúlt évtizedekben számos női érdekvédelmi kör jött létre. Indiában járva a települések legtöbbször látom a női iskolákat, női közösségi tereket. A metróban az első vagon nőknek és gyerekeknek van fenntartva.

India eddig egyetlen női miniszterelnöke volt Indira Gandhi, akik 1966 és 1977 között, majd 1980-tól 1984-ig volt hatalmon. A dél-indiai Tamilnadu államban Jayalalithaa három szakaszban, összesen közel tizenhárom évig volt vezető miniszter. Indiai segítők, ismerőseim családjában a nők egyetemre végeztek, magas beosztásban dolgozó családanyák.

A patriarchális berögződések látszólag elkezdtek dekonstruálódni, nyílnak a lehetőségek, új utak tárulnak fel. Ez azonban véleményem szerint egy nagyon hosszú út, aminek ezek még csak a kezdeti lépései. Amíg szükség van arra, hogy a metróban külön vagon kapjanak a nők, amíg a vezetők hosszú sorában csak egy-egy női név bukkan elő, ez még messze nem jelenti az egyenlő feltételeket.

Az új rendszerben a nők, gyerekek, kisebbségek, illetve mindazok a rétegek, akik korábban kizorultak a világ maszkulin artikulációjából, keresik az új lehetőségeiket és identitásaikat.

A híreket, tudósításokat olvasva, a statisztikákat böngészve szembetűnő, hogy mennyire gyakoriak a nők elleni erőszakos bűncselekmények. A 2013-ban kelt, a nők elleni munkahelyi erőszakot szankcionáló törvény, a Sexual Harassment of Women at Workplace Law betartatása nem hatékony. Az emberi jogokat figyelő Human Rights Watch éves jelentései évről-évre a

munkahelyi, családon belüli és nyilvános helyen történt erőszakos cselekmények emelkedését mutatja. (HRW World Report, 2021-2022)

Ahuja a kasztrendszer lebontásának jelenlegi pillanatfelvételében több visszás pontot azonosít, amik a jobbító szándék ellenére valójában tovább mélyítették a láthatóbbá vált, felszínre és a diszkurzus részévé vált társadalmi egyenlőtlenségeket. (Ahuja, 2021:48) Értelmezése szerint a kasztrendszer valójában nem dekonstruálódik, hanem a modern világ tükrében változik. A születési kaszt továbbra is gyakran befolyásolja a hatalmi és munkáltatói döntéseket. A kasztok és szekták közötti összetűzések gyakoribbá, erőszakosabbá váltak. A mozgás, az elmozdulás viszont kétségtelenül elindult, évezredes dogmák látszanak megújulni, rekonstruálódni.

Narmadeshwar Prasad tanulmányában a kasztrendszer lebontásának alábbi potenciális eszközeit azonosította: mindenki számára elérhető oktatás, kasztok közötti házasodás, érinthetetlenség felszámolása, egyenlő bánásmód. (Ahuja, 2021:57)

Jelen dolgozatnak nem közvetlen témája, de érdekes folytatása lehetne a kutatásnak megvizsgálni, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése a felszínre kerülés és a közbeszédbe emelés csak láthatóbbá váltak, vagy a diszkurzív fókusz esetleg újabb potenciálisan feszültségkeltő triggerként működik. (Bourdieu 1978:305-306)

Mindezek ellenére a nők státusza ma jóval magasabb, mint a középkori vagy ókori Indiában volt. (Ahuja, 2021:127) A jogok, a szabadság, a közügyekhez való hozzáférés szélesebb körben is elérhetőbbé váltak. A diszkrimináció, megaláztatás és az erőszaknak kitettség viszont továbbra is jelen van.

Az indiai alkotmány 15. cikke biztosítja a nők jogát az egyenlő bánásmódhoz, vagyonszerzéshez, oktatáshoz, alkotmányos jogokhoz, védelmet nyújt a kiszolgáltatottsággal szemben. (Government of India, 2020)

„A 14. cikk kimondja, hogy az állam nem tagadhatja meg senki elől a törvény előtti egyenlőséget, illetve a törvények mindenkire kiterjedő egyenlő védelmét.

A 15. cikk értelmében

- (1) Az Állam egyetlen állampolgárt sem diszkriminálhat a vallás, rassz, kaszt, nem, születés helye alapján.

- (2) Egyetlen állampolgár sem részesülhet korlátozásban, megkülönböztetésben, nem vonható felelősségre, nem állítható feltételek elé a vallás, rassz, kaszt, nem, születési hely alapján
- a. a hozzáférésében üzletekhez, nyilvános éttermekhez, szállodákhoz, nyilvános szórakozóhelyekhez; vagy
 - b. állam által fenntartott, vagy közjósággként működő kutak, víztározók, fürdőhelyek, utak, nyilvános pihenőhelyek használatában.
- (3) Jelen cikk egyik rendelkezése sem akadályozza meg az államot abban, hogy a nők és gyermekek számára különleges rendelkezéseket hozzon.”

Az alkotmány biztosítja a szabad párválasztás jogát, a nők vagyonszerzését, az öröklés lehetőségét, rendelkezik az egyenlő bérezésről és munkafeltételekről. Biztosítja a nők jogát az egyesüléshez, szerveződéshez, társadalmi szervezetek létrehozásához.

Viszont nem rendelkezik közvetlenül a házasságkötés jogáról. Az alkotmány 21. cikke az élet és a személyes szabadság védelméről szól. Ez alapján: „Senkit sem lehet megfosztani életétől, vagy személyes szabadságától, kivéve a törvényben meghatározott eljárásrend szerint.” A joggyakorlat értelmezése szerint úgy tekintik, hogy ez alapján a házasságkötés szabadsága megilleti az állampolgárokat. Az 1955. évi hindu házassági rendelkezés a hinduk házasodásáról szól, viszont továbbra sincs egy általános, mindenkire érvényes szabályozás. (Government of India, 1955)

A női lét, női minőség a jogrendszerben több helyen indirekt megközelítésben kodifikálódik. A férfi névmás helyett itt is nagyobb teret kap a semleges megfogalmazás. A női aspektus viszont eddigi kutatásaim alapján nem kerül fókuszba. Az pedig, hogy az alkotmányban biztosított női és családi jogok a hétköznapiak sodrásában mennyire érvényesülnek, a szabályozói oldalról nézve nem feltétlenül látható. Indiáról szóló híreket olvasva nap mint nap látom a nők elleni erőszak, a jogfosztottság megjelenését.

Ahuja kutatásában hét fő pontot azonosít a traumatizált indiai nők megéléseiben és körülményeiben. (Ahuja, 2021:140-142)

1. Strukturális problémák – Az erőszak áldozatává vált nők problémáinak fő forrásai a társadalmi struktúrák, családi interakciók és egyéb társadalmi alrendszerek okozta feszültségek.

2. Hagyományból fakadó korlátok – Ahol nincs jelen a társadalom emlékezetében és hagyományaiban a nők kezdeményezőkézsége, önbizalma, döntési lehetősége, ott a modern, kinyíló világ kihívásai veszélyeket rejthetnek.
3. Korlátos erőforrások, szenvedések lenyomatai – az oktatás, anyagi stabilitás, az önellátás képessége nem elérhető bárki számára. Sokaknál hiányzik a bátorság, rugalmasság, dinamika és a lendület készsége.
4. Ragaszkodás – Sokan érzelmi, kényszerítő, vallási vagy szokásokból fakadó körülmények miatt képtelenek kilépni az elnyomó, bántalmazó helyzetekből.
5. Fojtogató struktúrák – A szociális struktúrák elveszik az egyén belső vágyából fakadó igényét a megújulásra, feltöltődésre, felszabadulásra.
6. A lázadás negligálása – Hiába erősödik a kitörés iránti vágy, ha azt a férj, családtagok, rokonok figyelmen kívül hagyják.
7. Önértékelés – Sok bántalmazott tartósan elfojtott, szorongatott helyzetben él. A kitörés útja lehet, ha ennek ellenére meg tudja őrizni a meggyőződését egy jobb élet igénye iránt.

Egy nézőpont Indiából

Mindezek egy aspektusának megismeréséhez D. Shyam, közgazdász, informatikus, angol nyelvtanár segítségét kértem. Ő indiai, Tamilnadu államban él, a tartomány egyik legfontosabb hindu spirituális zarándokhelyén, Csidambaramban.

2016 óta ismerjük egymást, kollégaként és kutatóként egyaránt gyakran egyeztetünk az általunk képviselt témákban. A társadalmi rétegződést tekintve a középosztály közép-felső szegmenséhez sorolható. Ahogy ő fogalmaz, ha muszáj a kasztokhoz igazodni, akkor valamelyest felső kasztú. Családi gyökerei Tamilnadu és Goa államokhoz kötődnek. Goában jelentős a kereszténység, a tamilok földjén elsősorban hindu hitvilág él. Amikor anno Shyam elkezdte az iskolai tanulmányait, kapott a szüleitől egy igazolást, miszerint ő nem tartozik egyik kaszthoz vagy valláshoz sem. Ő a hivatalos iratait tekintve egy indiai ember, a többi rétegződésbe nem sorolja be magát. Keresztény és hindu neveltetést kapott, tanulmányozta a buddhista és muszlim tanokat. Mindennapjait a hindu értékrend szerint éli. Indiai utazásaimon gyakran ő, vagy az általa javasolt emberek a segítők. Háromdiplomás értelmiségiként,

társadalmi elhelyezkedése és kiterjedt kapcsolatai alapján úgy vélem, hogy széles rálátással bír a saját valóságára.

Amikor a kasztrendszerrel és az egyenlőtlenségek felszámolásáról kérdezem, úgy tartja, hogy itt a kérdőjel jóval nagyobb, mint a felkínált nyugvópont. Ha egy problémára egyféle válasz létezik, akkor a megoldás útja könnyű és egyértelmű. Abban az esetben, ha kettő, vagy több megközelítés adódik, ráadásul ezek részben vagy egészben kioltják egymás hatásait, a megoldás sem feltétlenül lesz kézenfekvő. Narendra Modi, a jelenlegi miniszterelnök kínál egy utat az országnak. Hogy ez az út jó vagy káros, ma még nem látszik. Az viszont egyértelmű, hogy hatással lesz India jövőbeni kultúrájára.

Interjúalanyom egy szemléletes példát mond a kasztrendszer felszámolásának problémáira. A kasztosodás egy mesterségesen fenntartott rendszer volt. A lebontásáról hozott döntésekkel ismét mesterségesen nyúltak bele egy olyan konstrukcióba, amit nem organikus rendezőelvek formáltak. A mindennapi indiai életben élve úgy látja, hogy ő, mint a középosztály tagja, több területen is a dekonstrukció kárvallottja. A Tamilnaduban jelenleg elfogadott kvótarendszerben számos helyzetben és pozícióban 30-40%-ot fenntartanak a leszakadó kasztok tagjainak, 20-40% a női kvóta, a fennmaradó egyharmad pedig bárki számára nyitott. Változó arányokkal, de nagyjából hasonló elosztást alkalmaznak például az ösztöndíjak elosztásánál, iskolai, akadémiai felvételnél, állásinterjúkon, magasabb pozíciók betöltésénél. Shyam visszaemlékezése szerint, amikor befejezte a 10. osztályt, 75%-ot ért el a záróvizsgán. Ezzel nem jutott be a 11. osztályosok legjobb csoportjába. Egy leszakadó kasztból származó lány osztálytársa 45%-os eredménnyel zárt. Ezzel ő a kvóta miatt bekerült az első továbbtanulási csoportba.

Az orvosi egyetemi felvételnél a fenntartott kvóták által, egy Brahmin származású, a legfelsőbb kasztban belül is a főpapokhoz tartozó férfi esetében 95% a bejutási küszöb. Dalitként 45%-kal már felvételt lehet nyerni. Interjúalanyom véleménye szerint tehát annyi előnye van a kasztrendszer leszerelésének, hogy a rendszerből korábban kiszorulóknak lehetőséget kapnak az előrébb jutásra. Ezáltal viszont a felsőbb rétegek lehetőségei korlátozódtak. Egy Brahminnak nem lesz nehézsége az elhelyezkedés során, pusztán a származása által számos ajtó nyílhat meg. Egy sodródó család gyermekének viszont ez lehet az egyetlen lehetősége. A tehetség, a képességek értékelésének eltérő mércéje azonban más jellegű igazságtalansághoz vezethet. A változás fontos, valami elkezdődött, de ez nem feltétlenül vezet egyenlő esélyekhez.

Egy másik érdekes jelenségre is felhívja a figyelmemet, ami nem feltétlenül nyilvánul meg a külsőbb rétegeket szemlélő számára. A leszakadók és Dalitok számára rendszeresen elérhetők díjmentesen földet, lakást, telefont, laptopot, ösztöndíjakat nyújtó pályázatok. Az utóbbi években egyre gyakrabban hallott olyan esetekről, amikor a középosztály alsóbb szegmenseiben élők Dalitnak, nincstelennek vallották magukat, hogy előnyökhöz jussanak.

Meglátása szerint tehát hiába nincs már hivatalosan kasztrendszer, a régi rétegződés hallgatólagos fenntartásában alulról és felülről egyaránt érdekeltek. Aki lent van, számos előnyhöz juthat, amit feljebb jutva már nem kaphatna meg. Aki fent van, előtte ugyanúgy nyílnak az ajtók, tisztuló, fejlődő országban élhetnek. A középső rétegeknek viszont visszas lehet az új mesterséges rend.

Az egyenlőség megteremtésének útja során viszont az alsóbb feladatok elvégzésére is gondolni kellene. A Dalitok feladatai közé tartozott a régi időkben például a takarítás, csatornatisztítás, szemétszedés, árokásás. Ha csökken a számuk, feljebb jutnak, ezek a feladatok ellátatlanul maradhatnak. Az egyenlő megközelítéshez Shyam véleménye szerint fontos lenne, hogy a társadalom többi rétege is kivegye a részét belőle. Nem feltétlenül reális és megvalósítható, de egyenlőbb feltételekhez vezethetne szerinte, ha az egyik nap a Dalitok takarítanak az utcát, a másik napon pedig a felsőbb kasztok. Jelenleg, mivel minden köztisztasági feladat a leszakadók dolga, sokan tét nélkül szórják szét a szemetet, nincs a tisztaságra irányuló tudatosságuk.

Meglátása szerint a túlzó „én”, az egoizmus lehet az egyik fő probléma. Én gazdag akarok lenni, én fejlődni akarok, én több hatalomra vágyom. Isten előtt mindenki egyenlő, a belső hit megélése mindenkié. Ahogy a hitet és az Istenhez való hozzáférést sem lenne szabad elvenni senkitől, úgy a közvagyon sem az „én” akarata alapján kellene felosztani.

A megszerzett tudást szintén nem lehet elvenni, az is csak a miénk, akár a belső hitünk. A tudás elérhetővé tétele, az iskolák kapacitásainak bővítése, az ifjúság tudatos képzése véleménye szerint egy járható út lenne egy egyenlőbb, igazságosabb rendszer felé.

A Shyammal folytatott interjú számomra érdekes szempontokra világított rá. A rendszer mesterséges módosítása, az intervenció, a kvótarendszer nyit kapukat, de máshol lehetőségeket zár be. India társadalmi szövete végtelenül összetett, amit milliárdnyi ember sorsa formál egy több évezredes kulturális hálón keresztül. Számtalan egyéni nézőpont létezik, amik nem adnak ki egy egységes keresztmetszetet, nem létezik a mindenkinek egyformán előnyös megoldás.

Kritikai szempontból szemlélve az interjút, úgy vélem, hogy interjúalanyom a saját státuszának aspektusát artikulálja. Ő rendezett, jól működő életkörülmények között él a családjával. A problémái valós problémák, de jóval kevésbé kényszerítő erejűek, mint a leszakadó rétegeké. Több kérdést is feltettem a nők helyzetével, státusuk változásával kapcsolatban. Ezzel kapcsolatban úgy látta, hogy nyílnak a lehetőségeik, vannak hasznos és jól működő kezdeményezések. Ezt a réteget nem sikerült mélyebben megnyitnunk. A korábbi indiai utazások, a sok indiai ember megismerése által megtapasztaltam, hogy férfiak között a női témák nehezen nyílnak, kevésbé válik a diskurzus részévé. Vendégségbe megérkezve nem illendő hozzáérni a hölgyekhez. A kézfogás, ölelés, puszi szigorúan tabunak számít. Az első utazásomon még nem értettem, hogy ez mennyire fontos és átléphetetlen határ. Előfordult, hogy megszokásból kezet nyújtottam egy hölgynek a bemutatkozásnál, vagy egy, az interneten át zajló, napi szintű munkánkban évek óta részt vevő kolléganő vállát megérintettem a köszöntésnél. Ilyenkor, súlyos, mély csend következett, minden tekintet rám szegeződött.

Dolgozatom írása során próbáltam interjút kérni papoktól, alacsonyabb kasztból származóktól, nőktől, de az interjú témáit átküldve vagy nem kaptam választ, vagy visszautasítottak. Ennek a jelenségnek további kutatásaimban és későbbi indiai utazásaimon szeretnék mélyebben utánamenni. Céлом idővel betekinteni a kulturális hagyomány és az értékrend olyan mélyebb rétegeibe, amit akár nyolc év aktív ismeretség után sem sikerült áttörni.

A kasztrendszer lebontása, az emberi jogok rendezése, az élhető feltételek kialakulása még feltehetően hosszú út, ami számos kihívást jelenthet a jelen és a jövő Indiájában. Ehhez adalékot és egy másik réteget jelenthet az általuk igen fontosnak tartott, az emberi lét körforgásának és fő rendezőelveinek megismerése.

Egy nézőpont a magyar rögvalóságból

Indiában nem sikerült megszólaltatnom olyan személyt, aki a dolgozatban taglalt nehézségekkel a mindennapjaiban szembesül.

Szerettem volna mélyebben megismerni egy olyan személy gondolatait, aki a mai Magyarországon próbál boldogulni a társadalmi rendszer és rétegződés nehezen átjárható keretei között. Felkértem egy interjúra Jalecz Katalint. Kati nénit közel egy éve ismertem meg.

Azóta rendszeresen beszélünk, többször meglátogattam, igen mély és értékes gondolatokat szokott megosztani velem. Ő 71 éves, rendkívül nehéz körülmények között él, 23 éve hajléktalan. Otthonául egy foglalt telken álló lyukas, rozsdás, ablaktalan áruszállító konténer szolgál, ahol semmilyen közművesítés nincs. Időnként tudja használni az egyik szomszédos telekről költségmegosztással kapott hosszabbítót és locsolócsövet, számára ennyiben merülnek ki a komfort vívmányai. Barátaimmal és közösségünkkel igyekszünk rendszeresen segíteni őt étellel, és mindazzal, amire szüksége van. A kitörés nehéz, a nyugdíja jelképes, vagyona nincs. A lakásmaffia áldozata, úgy került utcára, hogy mindenét elveszítette. A telek nagy fáit alatt van néhány ruhásszekrénye és működésképtelen hűtőszekrénye, ebben tartja a könyveit. Szeret Indiáról, az ősi spiritualitásról, emberségről olvasni, ebben találja meg a megnyugvást.

Kati néni véleménye szerint az élet könyvéből sokan csak egy oldalt látnak. A hajléktalan nyomorát. Ott van azonban a másik oldal, amin az a sok csoda van, amit megélhet a természet közelségében. Kati néni józan, tisztán és békében él, a lehetőségekhez képest igyekszik egészségesen étkezni, ügyel a megjelenésére. Elmondása szerint ő „nem elég nyomorult”. Többször is kért segítséget a lakhatási krízise megoldására. Fordult a médiához, hatóságokhoz, különböző szervezetekhez. Több helyről is az volt a válasz, hogy „túl jól van”, „még csak nem is rákos vagy drogos”, nincs szenzáció a helyzetében, hiszen ő jól van. A fűtetlen konténer ettől még igen zimankós a téli hidegben. Ott van viszont a természet közelsége, a sok apró folyamat, amit ő napról-napra csodál. Az anyatermészettel él, látja a milliónyi kis történést. Lelki síkon is igyekszik pozitívan hozzáállni a helyzetéhez. Úgy tartja, hogy talán van valamilyen spirituális, karmikus adóssága, amit törleszt ezzel az életúttal. Nehéz a ma, de minden nappal más lesz, minden reggel bizodalommal telve igyekszik új oldalt nyitni. Ahogy megfogalmazza, valójában ez az egyetlen lehetőség, semmi mást nem tehet.

Hajléktalan társaival rejtőzködőknek hívják magukat. Bújnak a világ elől, így tudnak viszonylagos biztonságot teremteni a kiszolgáltatottságban. A helyzetére feladatként tekint. Nem a nyomorra fókuszál, hanem a felszabadulás útját keresi. „Figyeld meg, úgy könnyebb lesz.” Látja, érzi, hogy követett el hibákat a múltban. Ezekben igyekszik megbocsátani magának, nem pedig a bűnt és a kárt teszi előtérbe. Akkor úgy érezte, hogy az a számára legjobb út, de később kiderült, hogy egy-egy döntésével a legrosszabbat tette. A következményeket látva, a tanulságokat levonva legközelebb igyekszik másként dönteni.

Kati néni régóta egyedül él. Úgy látja, hogy sok hajléktalan nő rácsimpaszkodik egy, vagy akár több hajléktalan férfira. Amit a férfi nem old meg, arra a „B” terv az ital. Ez véleménye szerint

egy nagyon primitív megélése a kábításnak, a szemellenzős hozzáállásnak. Sokszor nagyon alpári, ahogy artikulálják és reprezentálják magukat. Ez viszont nem megoldás, mert mind a férfi, mind a női minőségnek egy igen alacsony szintjéhez vezet. Ő helyette inkább igyekszik mindent maga megcsinálni, amit meg tud tenni. Muszáj így, mert nincs más, aki elvégezze. Érti, hogy ezzel a női minőségét jelentős részben feladta. A kemény, fizikai valósággal kell megküzdenie. Megfogalmazása szerint a saját nőiségére így nem is igazán tud gondolni. Meg kell fogni a lapátot, megírni a kérvényeket, járni az utat, folyamatosan haladni. A fennmaradás, a legalapvetőbb szükségletek kielégítése minden figyelmét leköti. „Én azt hajtom, az tart meg a tartásomban és az életben valamilyen szinten, hogy meg kell csinálni. Esély semmi sincs rá, de meg kell csinálni.”

Meglátása szerint a hajléktalan nő fokozatosan elveszíti a női minőségét, egyre keményebbé, maszkulinabbá válik. A hajléktalan férfi szintén elveszíti eredendő férfi minőségét. Ő viszont nem nőiessé válik, hanem Kati néni megfogalmazásában az emberségét, az emberi tartását hagyja maga mögött. Kiút lehetne a család. Viszont a legtöbb hajléktalan elveszítette a családját. A család véleménye szerint egy stabil pont lehet abban, hogy ne hagyják el magukat. Közel százéves édesanyja egy Békés megyei idősotthonban fekszik, testvérével anyagi viták miatt nehezen találja a hangot. A jelenbeli családját a kutyája és a macskái jelentik. Párkapcsolatba nem mer kezdeni. Lehetősége lett volna, de úgy érezte, hogy kihasználták volna, szolgának kellett volna, hogy mindenben kielégítse a férfit a lakhatásért cserébe. Az állatai viszont segítik, vigyáznak rá. Többször előfordult már, hogy a hideg téli éjszakán, amikor már közel volt a kihűléshez, a cicák felébresztették. „Mert akkor mi lesz veled, ha te nem leszel. Gondolj bele, hogy az életemet mentették meg. Az egész Föld arról szól, hogy egymás nélkül nem vagyunk.”

Úgy érzi, hogy feladata, feladatuk mesélni és tanítani a sorsukról. A szerencsétlen sorsúak, krízisben élők, betegek, mind fontos üzeneteket és tanításokat hordoznak. Ezek fontos üzenetek az embereknek, az emberiségnek. A hangjukat azonban nem igazán tudják hallatni. Még a hivatali ügyintézés, az alapvető funkciók biztosítása is komoly társadalmi akadályokba ütközik.

Az egyenruha, a hivatalok, az ismeretlen szándékú ember, a sok konfliktus és bántás a bezárkózás felé sodorják a rejtőzködőket. Aggódva figyeli a jelenkor társadalmi folyamatait és feszültségeit. „Ha parancsban ki tudja dobni a rozoga öreglányt, az olyan, mint ahogy az negyvenes-ötvenes években is megcsinálta. Meg hát Auschwitz, meg a többi, tudod. Hogy mennyire le tudja adni az ember az emberségét.”

Kati néni szerint talán a legnagyobb ajándék a megbecsülés. Egymás megbecsülése. Minden más is jó, de egy egész életre az kevés. A megbecsülés lehetne az, ami fenntart és megtart.

Gondolatok a civil szféra és aktivizmus felől

Harmadik interjúalanyom Újszászi Györgyi, a Védegylet főtitkára. Györgyi nagy tapasztalattal és széles látókörrrel bír a civil szférában, a társadalmi problémák azonosításában, felkarolásában. A gondolatébresztés, figyelemfelkeltés, aktivizmus eszköztárával sokaknak tudott segítséget nyújtani, vagy legalább rávilágítani egy-egy fontos és érzékeny területre. Véleménye szerint a harmadik világbeli országok problémáival, így például a fontos társadalmi és környezeti témákat érintő, a Milleniumi Fejlesztési Célokban megfogalmazott területekkel nem csak ott, hanem a világ más területein, akár itthon is dolgozni kell.

A nemek közti egyenlőtlenség, például az öltözködési szabályok, vagy az iskolába jutási feltételek hatalmas problémát jelentenek. Ez talán a fejlődő országokban látványos igazán, de itthon is egyértelműen azonosítható. Természetes, hogy a fiúgyerek iskolába jár, amíg szeretne, amíg tud. A lánygyermektől sokszor az az elvárás, hogy találjanak egy férjet, aki mellett leélhetik az életüket. Van, ahol látható javulás, de ez az út még nagyon hosszú. A társadalmi berögződéseket nehéz megváltoztatni, mert akik fenntartják azt, hogy bárkit másodrendűnek tartanak, akár nő, menekült, sérült, az az érdeke, hogy a rendszer továbbra is fennmaradjon. Számos tényezőnek kellene egyszerre azonos oldalra kerülnie, hogy érdemi változás indulhasson. Györgyi a több évtizedes civil tapasztalatával úgy látja, hogy az előmozdításért tevők között sokkal több a nő, mint férfi. A bántalmazásokkal foglalkozó aktív csoportokban a jogászokat kivéve elsősorban nők dolgoznak ezeken az ügyeken. Nincs igazán beivódva a társadalomba, hogy teljes mértékben egyenrangúak legyünk.

India egy egészen más jellegű kultúra. A nők, különösképpen az egyedülálló nők akár teljes mértékben kiszolgáltatottak. Megerőszakolhatók, bántalmazhatók, ez egy rendkívül súlyos társadalmi probléma. A nőknek, lányoknak nem igazán van beleszólásuk a saját életük formálásába. Ha például a szexualitást és a védekezést nézzük, van, ahol nem elfogadott, hogy a nők bármilyen eszközzel vagy döntéssel éljenek. India több térségében szokás, hogy ha meghal a férj, a nő nincstelenné válik, a teljes vagyon férfirokonra száll.

Értelmezése szerint az oktatás kiutat jelenthet a kilátástalanságból. Sokkal szélesebb látókörű az, aki tanult. Egy harmadik világbeli országban, ha valaki nem tanul meg írni, olvasni, nem derül ki, hogy milyen képességei vannak, nem tudja kifejezni magát. Jó lenne, ha minden nő legalább a hatodik osztályig el tudná végezni az iskolát.

Egy szegény család nem biztos, hogy meg tudja fizetni az iskoláztatást. Az etikus kereskedelmi szemléletet követő nemzetközi mozgalom, a Fair Trade például lehetővé tudja tenni, hogy a gyerekek iskolába tudjanak járni. Fontos, hogy tudjon tanulni. Ha pedig jó képességű, legyen lehetősége haladni bármilyen tudományban. Itthon ez többé-kevésbé megvan, a leszakadó országokban viszont sokkal súlyosabb a helyzet.

Fontos lenne továbbá, hogy a szigorú nemi szétválasztás ne kezdődjön meg már a bölcsődés korban. A ne sírj, ne autózz, ne babázz már egészen az első időszakból abban szocializálja a gyerekeket, hogy az élet dolgai vagy fiúsak, vagy lányosak. Elég csak a ruhák elvárt színére gondolni. Nem a ruha színétől lesz valaki más.

Györgyi egy kenyai tanulmányútján a főváros, Nairobi szegénynegyedében járt. Itt több mint egymillióan élnek nyomorban. Van rá példa, hogy onnan valaki lányként iskolába tudott menni, és elvégezte az orvosi egyetemet. Példa van, de ez még ritkább, mint az európai országokban. Hiába vannak olyan szabályok, törvények, amik tiltják a kizsákmányolást, gyermekmunkát, egyenlőtlenséget, amíg ezek nincsenek betartva, nem sok hatásuk van. Emiatt százmilliók szenvednek. Ez Györgyi véleménye szerint részben tanulás is, hiszen a társadalmi változások alapja a tanulás és a gondolkodás. Amikor valaki valamit felismer, majd megpróbál tenni érte.

Ehhez nem feltétlenül a poroszos oktatási rendszer a legjobb út. Fontos, hogy tudjunk kérdéseket feltenni. Kérdezzünk akkor is, ha nincs válasz. Tartsunk ki addig, amíg lesz valaki, amíg válaszol, vagy magunk megtaláljuk a megoldást. Amíg a kisgyermek beszélni tanul, százszor is elismételjük neki a szavakat. Amikor már beszél, elvárás felé, hogy legyen elég egyszer elmondani valamit. De a gyerek nem adatbeviteli eszköz. Nem az a baj, ha valamit elfelejt, hanem az, ha nem kérdez, vagy nincs érdemi, empatikus válasz. Ez egy olyan út lehet, ami támogatja a kitörési lehetőségeket, például a szegénységből. Legyen egy olyan közeg, ahol a leszakadó gyermek is elsajátíthat olyan készségeket, ügyességet, szókincset, érvelési képességet, ami alapján elég bátor lehet ahhoz, hogy tudjon tanulni, ki tudjon szakadni a hátrányos helyzetből.

A kasztrendszer kapcsán úgy látja, hogy máig jelen van. Törvényi változások és minimális lépések vannak. Talán kissé puhább lett a rendszer, gyakoribbak a kasztok közötti szerelmek, barátságok. A rétegek szinte teljes különválása itthon is megtalálható. Ha egy gyermek fizetős magániskolába jár, utána nem biztos, hogy egy leszakadó faluba megy párt választani.

Sokat dolgozott együtt olyan szervezetekkel, akik családon belüli erőszak áldozataival, főleg nőkkel foglalkoztak. Akiket traumatizálnak, sokszor fel sem ismerik, hogy traumatizálták. Ezt látja otthon, a szomszédban, a tv-ben, nem tudja, hogy valójában nem helyénvaló az, amiben van. Tanítani kellene erről. Mint ahogy arról is, hogy a bántalmazottat hogyan tudják úgy kihallgatni, hogy az ne jelentsen számára további traumát.

Ami Györgyi szerint nagyon hiányozna, akár itthon, akár a harmadik világban, az a kitartó, pozitív példamutatás. Amikor a sokakhoz eljutó műsorok, celebek, politikusok békés, szelíd értékrendet, egyenlőséget és elfogadást közvetítenek az emberek felé. A tanulás, képzés és a személyes példamutatás elengedhetetlen, hogy érdemi változás történjen.

Az Újszászi Györgyivel készített interjú rámutatott arra, hogy a fenti problémák a mindennapjainkban is élő, megoldandó feladatokat jelentenek. India társadalmi gondjai olykor szélsőséges példát mutatnak bizonyos társadalmi helyzetekre. Ez közel sem jelenti azt, hogy máshol, akár Magyarországon ne lennének reprezentálva ezek, valamilyen lokalizált formában. Az erőszak, elnyomás, eltörlés, elnémítás gyakran láthatatlan, vagy kevésbé kerül a fő napirend előterébe. Ebben feladatunk az általunk elérhető készségekkel és eszköztárral részt venni. Felelősséggel tartozunk egymásért, akár közel van a nehézségekkel küzdő, akár távol, számunkra akár láthatatlan, marginalizálódott pozícióban.

Az empátia, segítőkészség és az összetartozás, a szelídség és a béke eszközrendszere megközelíthető egy holisztikusabb, a lélek és psziché irányából közelítve. Indiai utazásaimon rendszeresen hallom, hogy ezt a bonyolult, komplikált országot talán csak a hit és a szeretet útja, a spiritualitás tudja összetartani.

Úton az itt és most felé

A hindu kultúrának fontos alapvetése a lélekvándorlásba vetett hit. Úgy tartják, hogy miként a Nap is lenyugszik, majd újra felkel, úgy az életek is egymásra rétegződnek, egymást követik.

Ebben az értelmezésben a jelen élet kerete a jelenre korlátozódó megtapasztalási rétegben örökkévaló. Egy tágabb, életek egymásutániségában gondolkodó megközelítésben a cselekedetek eredménye, az események folyása egy szélesebb térben reprezentálódik. A múltból magunkkal hozott, valamint a jelen tettei által létrejött következmények ledolgozandó feladatként, karma formájában jelennek meg. A bűnök, blokkok, elakadások ledolgozásának folyamata, a jócselekedet, jószolgálat, a feladat teljesítése pedig a dharma. Olyan ez, mint a légszennyezés. Ha füstöt eregetünk a térbe és elhomályosul a kép, ki kell szellőztetni, hogy tisztán láthassunk. Az út végső állomása akár a földi életnél magasabb szintű örökkévalóság, a moksha koncepciója felé konvergálódik.

A hinduk őseposzai, szent írásai, mint például a Bhagavad Gíta, nagy hangsúlyt fektetnek a mérleg két oldalának kiegyensúlyozására. Hitük szerint a fejlődés, jó szándék és szelídség mentén juthatunk előrébb.

A nehéz sorsban, leszakadó társadalmi csoportokban élők számára fontos motiváló tényező lehet az a tudattér, miszerint a jelen élet szenvedései egy későbbi inkarnációban megtérülhetnek. Ebben a kontextusban, ha nem sikerül kitörni a haladást korlátozó blokkok fogságából, úgy egy másik életben talán könnyebb keretrendszerrel indulhatnak majd.

Ez a koncepció kapaszkodót nyújthat a reménytelenségben élőknek.

A megtisztulás, felemelkedés, a mennyei világ felé haladás koncepciója az indiai trikolor zászló színeinek szimbolikájában is megtalálható. India zászlója három színt hordoz: narancs, fehér és zöld. A hivatalos állami narratíva szerint a színeinek jelentése:

- Sáfrány, erő, bátorság és önfeláldozás
- Fehér, béke, hit és igazság
- Zöld, termékenység, növekedés, a föld bősége

Értelmezésük szerint ez az egységet, integritást és az összeolvadást hivatott hordozni. (Government of India, 2002)

A spirituális, lelki hozzáállás, a remény és a kiút keresése igyekezne egységben gondolkodni. A dharma, a jószolgálat a társadalom kohézióját hivatott támogatni. (Ahuja, 2021:9-10)

A társadalom szövete viszont igen összetett és széttagozódó.

Ahogy Michel Foucault az *Eltérő terek* c. írásában megfogalmazza, „az idő és tér fatális kereszteződésének tényét képtelenség volna eltagadni.” (Foucault, 1994:147-157) Értelmezésében a tér a középkorban gyakran bináris oppozíciók megfogalmazásaként létezett. Szent és profán, oltalmazott és védtelen, mennyei és pokoli réteg szembenállása. Ebben a kontextusban van, ahova a benne szereplő fogalmak és ágensok erőszakos elmozdítás által reprezentálódnak, máshova pedig természetes úton kerülnek. A kettő középpontjába a helymeghatározás terét állította. Galileit hozza például, hiszen a világunk Föld, Nap, vagy más, tágabb központ köré szerveződő értelmezése egészen más megközelítést nyújt a térben betöltött helyünk és szerepünk interpretációjakor. Ez alapján a kétpólusú megközelítés helyett érdekesebb lehet kiterjedésben és szerkezetekben gondolkodni.

India hatalmas ország milliárdnyi lakóval, számos tartománnyal, kultúrkörrel, nyelvvel és írásmóddal. Európából Indiára tekintve talán élhet bennünk egy egységesnek gondolt kép az országról. Azonban odautazva már az első percekben megnyilvánul, hogy ennél jóval árnyaltabban kell gondolkodni.

Indiai utazásaimon ámulattal tölt el, ahogy a káosz és a harmónia eggyé válva jelenik meg a jelen terében. Az emberek, a közlekedés, nyelvek, feliratok és lényegében minden tényező sokszínűsége mindent áthat. Megmutatja, hogy a társadalom szövete végtelenül összetett.

Sodródók, leszakadók narratívája

A kasztrendszer dogmatikus értelmezése szerint a társadalomból kiszorulóknak lényegében szennyeződéssé válnak. Aki érintkezik velük, maga is beszennyeződik. A 2011. évi népszámlálás és szociális felmérés szerint a teljes népesség 16%-a, vagyis kétszázmilliónál több ember sorolható az érinthetetlenek közé Indiában. (Socio Economic and Caste Census, 2011) Az országba látogatva lépten-nyomon láthatók a legszegényebbek. A nagyvárosokban az útszéli bokrok alatt laknak, vagy körforgalmakban, az autópályák sávjait elválasztó keskeny fűsávokon. Vagy még ott sem. Tízmillióik szorulnak az extrém szegénységet és sorstalanságot jelentő nyomornegyedekbe, a slum régiókba. A társadalmi, szociális vívmányokhoz való hozzáférésük lényegében láthatatlan, a lehetőségeik gyakorlatilag nemlétezőek. Sokuk egész éves jövedelme nem éri el a kétezer rúpiát, ami jelenleg úgy tízezer forintot jelent.

A marginalizált csoportok feltérképezése Indiában hatalmas kihívás. Sokuk nem része a szociális rendszernek, nem szerepelnek a nyilvántartásokban. A legtöbb helyen nincs általános nyugdíjrendszer, társadalombiztosítás, sőt még anyakönyvi nyilvántartás sem feltétlenül létezik mindenhol. Akik valamilyen aspektus alapján a szélre sodródnak, több kihívással szembesülhetnek. Bijender Singh a Dalit diszkurzusról írt értekezésében felhívja a figyelmet, hogy a leszakadókön kívül gondolhatunk a marginalizáció tekintetében például a külföldre költöző ösztöndíjasokra, özvegyekre, árvákra, LMBT+ közösségek tagjaira, szolgává válókra. (Singh, 2020:1-16)

Raj Kumar a *Dalit Personal Narratives* című könyvében az indiai kasztrendszerből kiszoruló Dalitok narratíváját elemezte. Kutatásában Dalitok angol nyelven megjelent önéletrajzi köteteit veti össze. Kutatásában kiemeli, hogy a társadalom peremére sodródók és leszakadók önéletírásának kutatása korlátokba ütközhet. Az autobiográfia, vagyis az auto-bio-gráfia, önélet-írás létrejötte szó szerinti értelmezésben feltételezi, hogy a készítője rendelkezik íráskészséggel, van egy képe önmagáról, a selfről. Rendelkezik a megfelelő szókinccsel, az önkifejezés (valamennyire) kifinomult eszköztárával. A megírásban persze lehet segítsége, akár egy írástudó társ, vagy éppen egy kutató, író, újságíró, esetleg a résztvevő megfigyelésben és a textualizálásban képzett kulturális antropológus. Mindezek a legjobb szándék mellett is számos torzító tényezőt, mintavételi hibát eredményezhetnek. A megfigyelő, az író, legyen akár aktív, vagy passzív szereplő, szándékolatlanul is hatással lehet a mintavételre. Kumar értelmezése szerint azok a Dalitok, akik létrehozták és valamilyen formában megjelentették az élettörténetüket, nem a társadalmi csoportjuk diszkurzívan akár teljes mértékben marginalizálódott szeletét reprezentálják. (Kumar, 2010:2-9) Ők már egy viszonylagos felsőbb nézőpontot adhatnak. Legalább oly mértékben megkapják az élettől a mikrofont, hogy képesek legyenek megfogalmazni a gondolataikat, és legyen valaki, aki azt meghallgatja és rögzíti.

Amikor egy leszakadó ember élettörténete publikálásra kerül, nem feltétlenül vet akkora hullámokat a közbeszédben, ami által mérhető közönséghez jut el. Az indiai példánál maradva, Gandhi, vagy a középosztályból származó, Oxfordban végzett népszerű indiai író, Nirad C. Chaudhuri neve várhatóan több könyvesbolt polcán lesz elérhető, mint egy Mumbai szegénynegyedéből származó, akár lényegében névtelen emberé.

Kumar kutatásában az önéletrajz korai formájának első megjelenéseit a nyugati világba helyezi. (Kumar, 2010:9-38) Szent Ágoston 4. századi Vallomások (*Confessiones*) c. könyveiben az

esendő, bűnös, kárhozatra ítélt ember útkereséséről ír. Rousseau 1770-ben szintén Vallomások (Confessions) címmel írt, a felvilágosult self megközelítését alkalmazza. Az élet küzdelmei, mindennapi nehézségei alól próbálna felszabadulni, ehhez keresi a különböző stratégiákat. Ő már többet ír az érzésekről, belső megélésekről. Benjamin Franklin 1793-as memoárja a self-made-man fejlődéstörténetét fogalmazza meg.

Hofstede kutatása szerint az indiai kultúra kevésbé individualista hozzáállású. Itt az önéletrajzok jóval később jelennek meg. Az első jelentős autobiográfia egy dzsain kereskedő-költő, Banarasidas műve 1641-ből, az Ardh Kadanaka. (Lath, 2005:3) Kumar gyűjtése szerint az azóta eltelt évszázadokban népszerűvé vált ez a műfaj. Elsősorban közszereplővé vált férfiak életrajzát adták ki, de az elmúlt évtizedekben alacsonyabb társadalmi rétegek képviselői, akár kaszton kívüliek írásai is növekvő számban jelennek meg.

Kumar elemzése szerint az indiai önéletrajzok a megfogalmazásuk, narratívájuk és szemszögük alapján származás és nem szerint elemezve négy jól elkülöníthető kategóriába sorolhatók:

- Felső kaszt, férfiak – nyilvános én – nyíltan tudja exponálni magát, hozzáfér a kommunikációs eszközökhöz
- Felső kaszt, nők – privát én – elsősorban a családi, belső megéléseiről ír
- Alsó kaszt, férfiak – marginális én – ritkán jut szóhoz, gyakran kérkedő, erőszakos, vagy végletesen szerény
- Alsó kaszt, nők – határvonal alatt – alig tudja hallatni a hangját, szinte néma

Ez egy egyszerűsítő kategorizálás. Egy olyan mátrix, ahol az ellentétpárok nem feleltethetők meg bináris oppozícióként. Ahogy Derrida a grammatológiai elemzésében írja, a valóság nem fekete-fehér, az egymással szembenálló helyzetek ritkán egyenlőek és semlegesek. (Mitchell, 1992:89-94)

A Dalitok kétharmada írástudatlan. A kommunikációs eszközökhöz való hozzáférésük rendkívül szűk. A szegénynegyedekbe, szegregált térségekbe nehezen jutnak el a különböző médiafelületek. Az információ kifelé sem tud hatékonyan áramolni. Sőt, ahogy Kumar megfogalmazza, jelentős részük teljes csendességre van ítélve. Az első önéletírásaik India 1947-es függetlenné válása után kezdtek megjelenni. (Kumar, 2010:259)

Számos, angol nyelven is megjelent önéletrajz tanulmányozása után úgy látta, hogy a Dalit férfiak nem írnak a patriarchális berendezkedésről. A nők bátran írnak mindarról az érzelmi és fizikai kitettségéről, amivel szembe kell nézniük a közösségeikben és a külvilágban. Ez érdekes

határátlépés, mivel korábban nem volt jellemző, hogy a sérelmek a diszkurzus részévé válnak. A férfiak gyakran panaszkodnak az őket a származásuk miatt ért atrocitásokról, részletesen bemutatják a diszkriminatív aktusokat.

Kumar megfigyelése alapján, ha nem csak a Dalitok írásait nézzük, hanem a felsőbb kasztok önéletrajzeit is, újabb összefüggések tárulnak fel. A férfiak írásaiban nem jelenik meg a családon belüli erőszak, a nők ritkán részei a szövegeknek. A nők írásaiban fontos teret kap az őket ért otthoni bántalmazás. A férfiak kérkednek a külvilág felé dicsőséggként artikulálható eredményeikről, a nőknél pedig lényegében magától értetődő tényezőként jelenik meg, hogy a családi hierarchiában akár súlyosan alárendelődnek.

A fenti, osztálytársadalmi és Dalit önéletrajzok értékelése nem reprezentálja a teljes sokaságot. Véleményem szerint nem mindenki van meg az indíttatás, hogy megírja az élettörténetét. Az tud belevágni, aki rendelkezik az ehhez szükséges készségekkel és lehetőségekkel. Tud írni, olvasni, meg tudja fogalmazni, vannak valamilyen szintű kapcsolatai, ki tudja adni, van egy üzenete. Hajtja a tettvágy, küldetést követ. A tágabb, valósabb megközelítést adó valóságnak ez nem pontos mérőszáma. Akik az itt és mostnak még nehezebb részén vannak, továbbra is lényegében szótlank maradnak. Az azonosított folyamatok viszont véleményem szerint óvatos közelítéssel utalhatnak arra, hogy elindult egy folyamat. Fokozatosan többen férnek hozzá az iskolához, a szociális hálózhoz. Bár a lehetőségek elérhetősége egyenlőtlen és nem feltétlenül igazságos, a kvóták által újabb kapuk nyílnak mindenki előtt.

Az út nagyon hosszú. India évezredes történetének ez csak egy pillanatfelvétele. Talán egy olyan pillanaté, amit az eljövendő generációk kutatói és indiai polgárai a siker útján fontos pillanatként értékelnek majd.

Véleményem szerint a valóság jóval színesebb, mint egy fikciós regény. A társadalom leszakadó rétegeinek feltárása során megjelenő narratívák, az ellenségkép, az aszimmetrikus ellenfogalmak a maga rendkívül kifinomult, néhol igen súlyos, máskor légies tapasztalásaival olyan folyamatokról mesélnek, amik a realitás terében, a mindennapi életünkben, a jelen korszakában is fontos tanulsággal szolgálhatnak. Ahogy egy festmény ablak a világra, úgy gondolom, hogy a társadalom egy marginalizált szelete olyan ablakot nyit a realitásba, amibe időnként mindannyiunknak fontos lenne betekinteni.

Ahogy egy képet nézve a néző, vagy egy könyvet olvasva az olvasó bevonódik a történetbe, úgy irrealizálódik benne, az ábrázolt jelenségben találja magát, a tényszerű valóságon kívül.

Majd az elmélyülés után, amikor visszatér, már a külvilágra, az ő „eredeti valóságára” tekinthet külső szemmel, a realitásba fog immár irrealizálódni. (Imdahl, 1993:112)

Kitörési lehetőségek

A társadalmi felzárkózás, az egyenlőtlenségek csökkentésének kardinális eszköze lehet az általános életszínvonal emelése. Ahogy évről-évre ellátogatok egy-egy városba, elképesztő fejlődést látok. Szaporodnak az építkezések, új autók vannak az utcán, mindenkinél okostelefon van. Azonban hiába jobb az általános anyagi helyzet, ha ez nem jut el a nincstelenekhez. A saját tapasztalatom nyilván nem reprezentálja a teljes országot. Viszont bármerre járok Indiában, a szegények ugyanúgy szegénynek tűnnek, mint egy évtizeddel korábban. Zajlik némi felzárkózás, de az olló továbbra is nagyon nyitott.

Ezt mutatják a 2011-es népszámlálás számai is. Akkor a teljes népesség 64%-a, 900 millió fő élt faluban. 2001-het képest 24,3%-ról 30,8%-ra emelkedett a csapvízzel ellátott falusi háztartások száma. Városban ugyanez 68,7%-ról 70,6%-a nőtt. A vízöblítéses mosdó elérhetősége faluban 22,8% volt 2001-ben, 2011-re már 25,4%. Városban 70,4%-ról 77,5%-ra fejlődött. A 2011-es felmérés szerint faluban 54,4% rendelkezik banki hozzáféréssel, városban 67,8%. (Socio Economic and Caste Census, 2011)

Ahuja értelmezésében a kitörés útjának további lépései lehetnek a szegénység felszámolása, az oktatás kiterjesztése, a foglalkoztatási ráta emelése, a társadalmi igazságosság és az egyenlőség megteremtése. Hatékony eszközök továbbá a gyenge csoportok felemelése, társadalmi védőháló létrehozása, szociális jóléti szolgáltatások kiterjesztése, regionális egyenlőtlenségek csökkentése, a környezet védelme, széleskörű fejlesztési programok. (Ahuja 2021, 438) Mindezt lehetőleg úgy szükséges bevezetni, hogy közben a társadalmi olló ne nyíljon tovább.

Argumentáció

Egy társadalmi réteg eltörlése, betiltása, a cenzúra, eltitkolás és félrenézés mögötti narratíva, az ellenségkép konstruálása, a tabu üldözése véleményem szerint nagyban kötődik a Stuart Hallnál említett másság, idegenség narratológiájának feltárásához. Argumentációm szerint, Hall értelmezésében, a Saussure megfogalmazásában vett bináris oppozíciók, mint jelen esetben

például az magas kaszt és a kaszton kívüli, az érinthető és az érinthetetlen, a Teun van Dijknél megfogalmazott diszkurzív marginalizáció felé terelik a társadalmat. Van Dijk szerint az uralom érvényesítése a diskurzus-előállítás során összetett, de alapjában véve egyértelmű folyamat. Derrida grammatológiai értelmezésében a bináris oppozíciók, a kettős szembenállások ritkán egyenlőek és semlegesek. (Hall, 1997, 2013:234-238) Az értékrend, az értékítélet a támogatottat emeli, magasabb pozícióba helyezi, a tiltottat, elnyomottat lenyomja, még mélyebben távolítja. A megbélyegzés, főleg, ha az intézményesülve is reprezentálódik, akár tabusításként jelenik meg, úgy az a bizonytalanság érzését keltheti, értelmezésem szerint feltehetően nagyban hordozza magával a Foucault-nál megismert panoptikusság, az eltörlés, a diszkurziválhatatlanság élményét, ezzel mintegy eltérő, szubjektív, ítéletekre és részinformációkra épülő teret hozva létre. Az Imdahlnál említett önmagát aktusának megtapasztalása a marginalizáltak disztopikus világában nyomasztóan tolódik a végtelen és reménytelen szűrkeségbe. (Imdahl, 1993:134)

Azaz fontos a haladás. A változás érdekében elengedhetetlen a nyugvópont kibillentése. Ez talán megtörtént az elmúlt évtizedekben, de a progresszió iránya még nem egyértelmű. A leszakadók társadalmának problémái igen összetettek, így a kínált megoldás sem feltétlenül megfogalmazható egyszerű rendelkezésekben.

Konklúzió

Az itt és most igazán összetett halmaza a tér-idő szövetének. Vannak, akik számára az itt, a tér, a személyes tér beszűkül, a most után következő pillanat pedig a végtelen homályába vész. Aki számára nincs, vagy nem látható a kiút, esetleg nincs készsége, eszköztára a következő lépés megtételéhez, annak a sorsa időtlen mozdulatlanságba dermedhet.

Kutatásom során bemutattam az indiai társadalom néhány fontos rendezőelvét. Megvizsgáltam India szociokulturális hátterét, kontextusba helyeztem a társadalom felépítését, feltérképeztem a kasztrendszer és a jelenkor változásainak főbb folyamatait. Ehhez a szekunder kutatásom során igyekeztem összefüggéseiben feltárni a kapcsolódó szakirodalmi hátteret.

A primer szakaszban három mélyinterjút készítettem. Ebben bemutattam egy élő indiai nézőpontot, megszólaltattam egy magyar hajléktalant és egy, a civil és társadalmi ügyekben nagy tapasztalattal bíró szakértőt.

A téma kezdeti felvetésénél célul határoztam meg az áthatolhatatlan társadalmi falak, a társadalmi rétegződések és a kasztrendszer működtető folyamatainak feltérképezését. Szerettem volna mélyebben felismerni az indiai marginalizálódott, leszakadó társadalmi réteg, a kaszton kívülieknek a jelenbeli helyzetét, diszkurzív és narratív lehetőségeit.

India 1949-ben kelt alkotmánya hivatalosan felszámolta a kasztrendszert. A merev rétegződés, az egyenlőtlenségek és igazságtalanságok azonban továbbra is tetten érhetők a társadalmukban. A nők, leszakadók, marginalizált csoportok láthatóbbá váltak, a hangjuk azonban továbbra sem igazán hallatszik. A kiszolgáltatottságuk, erőszaknak kitettségük jelentős, a mindennapi életben is komoly korlátozásokat élhetnek meg. Ezek súlyos, rendszerszintű problémák, amik nem csak Indiában, hanem mindannyiunk életében megoldandó területekre mutathatnak rá. Ahova eljutott, ahol tart ez az ősi társadalom, ott az évezredes tapasztalat, a megélt tévutak és sikerek hasznos tanulságul szolgálhatnak.

Az oktatáshoz való hozzáférés, a narratív eszköztár bővítése, az egyenlőtlenségek csökkentése a változás elengedhetetlen eszközeinek bizonyultak.

A téma feltárását szeretném folytatni további kutatásaimban. A vizsgálatot mélyebben kiterjeszteném az indiai falusi és urbánus dimenziók mentén. Szervezem a következő kiutazást, ahol lehetőségem lesz interjút készíteni kifejezetten ehhez a kutatási témához kapcsolódóan pappal, orvossal, tanárral és szociális munkással. Keresem a forrást indiai feminista mozgalmak képviselőihez. Érdekes lehet kiegészíteni a kutatást a nők elleni és a családon belüli erőszak mélyebb kutatásával, a tabu és tabusítás dinamikájának feltárásával.

Az indiai társadalom peremére szorulóknak számos súlyos problémával néznek szembe. Ebből véleményem szerint nincs egyértelmű kiút, nincs egyetlen, mindenre kiterjedő megoldás. A jó szándék, az érdekek egyeztetése, a motivációk összehangolása nélkül hiába kereteződnek változásként az elmúlt évtizedek. Az évezredes rendezőelvek és szokásrendszerek átalakulása, igazságosabbá válása hosszú és összetett folyamat.

Az ebből szerzett tapasztalatokat saját kultúránkban és környezetünkben is alkalmazhatjuk. A társadalom Magyarországon és más országokban is komoly nehézségekkel küzd. Úgy gondolom, hogy mindannyiunk feladata ehhez érzékenyen, empátiával és segítőkészséggel hozzáállni. Bízom benne, hogy kutatásommal, dolgozatommal legalább egy porszemnyivel arrébb tudom mozdítani ezt a nagy folyamatot.

Mert talán többek vagyunk, mint por és hamu.

Irodalomjegyzék

Ahuja, R. (2021) Society in India, Rawat Publications, New Delhi

Amalraj, D. (2016) Class and Religion Conscious Society as a Threat to a Peaceful Coexistence of the Dalits: Reflections of Bama in Karukku. In Singh, B. (szerk.) (2020) Different Dimensions of Dalit Discourse, Atlantic, India, Chennai, 16-22.

Andok M. (2017) A kommunikáció rituális elmélete, Gondolat Kiadó, Budapest, 107.

Babbie, E. (2008) A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Balassi Kiadó, Budapest, 334-339.

Baudrillard, J.: A szimulákrum elsőbbsége. In Barbara Johnson (1996) Testes könyv I., Ictus, Szeged, 161-193.

Berry, J.W. (1997) Cultures in Contact: Acculturation and Change, 21st-22nd February, G.B. Pant Social Science Institute, in B., Bhatt, K.N. (2019) Mapping Social Gaze, A Discourse on Culture and Democracy, Vani Book Company, New Delhi, 75-77.

Binddorfer, Gy. (2001) Kettős identitás, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 35.

Bourdieu, P. (1978) A társadalmi egyenlőtlenségek újratemelődése, Gondolat Kiadó, Budapest, 305-306.

Britannica, Bharatiya Janata Party

<https://www.britannica.com/topic/Bharatiya-Janata-Party>

Letöltés ideje: 2022. november 16.

Chakravarti, U. (2018) Gendering Caste through a Feminist Lens, Sage Publications, India, 63-67.

CIA World Factbook, India

<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/india/>

Letöltés ideje: 2022. november 19.

De Man, P. (1997) Az önéletrajz mint arcrongálás, Pompeji, 1997/2-3. 93-107.

Eliade, M. (2022) A szent és a profán – Helikon Zsebkönyvek 73., Helikon Kiadó, Budapest

Flusser, V. (1990) A fotográfia filozófiája, ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 29.

Foucault, M. (1994, 1999) *Nyelv a végtelenhez – Tanulmányok, előadások, beszélgetések.* Latin Betűk, Debrecen, 147-157.

Goffman, E. (2000) *Az én bemutatása a mindennapi életben*, Pólya Kiadó, Budapest, 7.

Goffman, E. (1981) *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*, Gondolat Kiadó, Budapest, 38-52.

Government of India, Ministry of Home Affairs (2002) *Flag Code of India*, New Delhi, India

Government of India (2020) *The Constitution of India (As of 9th September, 2020)*

<https://legislative.gov.in/sites/default/files/COI.pdf>

Letöltés ideje: 2022. november 19.

Government of India (2020) *The Hindu Marriage Act*

https://highcourthd.gov.in/hclsc/subpages/pdf_files/4.pdf

Letöltés ideje: 2022. november 19.

Ghurye, G. S. (1932, 2016) *Caste And Race In India*, Sage Publications, India, 1-27.

Hall, S. & Gay (1996) *Questions of Cultural Identity*, Sage Publications. In Ahuja, R. (2021) *Society in India*, India, Rawat Publications, New Delhi 1-14.

Hall, S. (1997) *A kulturális identitásról*. In Feischmidt Margit (szerk.): *Multikulturalizmus*, Osiris – Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1997, 54-62.

Hall, S. (1997, 2013) *Spectacle of the Other in Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, Sage Publications, 234-238.

Hofstede, G. (1991) *Cultures and Organizations: Softwares of the Mind*, McGraw Hill, London, 27-51.

Hofstede, G. (2005) *Culture and organizations: Software of the mind*, 2nd ed. McGraw-Hill, New York, 13.

Hofstede, G. (2011) *Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context*, Online Readings in Psychology and Culture

<https://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1014&context=orpc>

Utolsó elérés ideje: 2022. november 3.

Hofstede Insights – Hungary, India comparison

<https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/hungary,india/>

Letöltés ideje: 2022. november 19.

Human Rights Watch – World Report 2022, India

<https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/india>

Letöltés ideje: 2022. november 17.

Imdahl, M. (1993) Gondolatok a kép identitásáról, Athenaeum, I. kötet, 1993/4. Kép-képiség-szám, 112.

Iser, W. (1991) A fiktív és az imaginárius. Az irodalmi antropológia ösvényein, ford. Molnár Gábor Tamás, Osiris, Budapest. In Kricsfalusi (2018) Színrevitel

Kannabiran, K. (2013) Constitutional Morality and the Imagination of Justice, in. Narayan, B., Bhatt, K.N. (2019) Mapping Social Gaze, A Discourse on Culture and Democracy, Vani Book Company, New Delhi, 15.

Kricsfalusi, B. (2018) Színrevitel. In Média és kultúratudomány: Kézikönyv, Ráció Kiadó, Budapest, 346-349.

Kriegel, B. (2004) Michel Foucault ma, Holnap Kiadó, Budapest, 27.

Kumar, R. (2010) Dalit Personal Narratives, Reading Caste, Nation and Identity, Orient Blackswan, India, Hyderabad

Lath, M. (2005) Ardhakathanaka: Half a Tale, Rupa & Co, New Delhi, 3.

Madas E. (szerk.) (1992) Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor. Halotti beszéd és könyörgés (1192-1195 között) Tankönyvkiadó, Budapest, 317-318.

Malinák, J. (2005) A személyes identitás létrejötte a médiakultúra globalizálódásának kontextusában. In Jel-Kép 2005/1, MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, Budapest, 22.

Mead, G. H.: Szimbolikus interakcionizmus. In Griffin, E. (2003) Bevezetés a kommunikációelméletbe, Harmat Kiadó, Budapest, 62.

Metts, S. (2015) Face Theory – Goffman's Dramatistic Approach to Interpersonal Interaction. In Braithwaite-Paul (2015) Engaging Theories in Interpersonal Communication, Routledge, 328.

Mitchell, W. J. T. (1992) The Pictorial Turn, Artforum, 1992/3. 89-94.

Müller-Bloch & C., Kranz, J. (2014) A framework for Rigorously Identifying Research Gaps in Qualitative Literature Reviews. Proceedings of the 36th International Conference on Information Systems, Fort Worth, 1-19.

Narake, H., Gamble, N.G., Kasare, M.L., Godghate, A. (2014) Ambedkar, B.R. Writings and Speeches, Vol. 17 Part One. Dr. Ambedkar Foundation, New Delhi, 23.

Narayanan, H. (2010) Enter, Tanglish. In The Hindu, 2010. április 21.

<https://www.thehindu.com/features/metroplus/nxg/Enter-Tanglish/article16371444.ece>

Letöltés ideje 2022. október 31.

Peirce: A jelek felosztása. In Horányi Özséb (szerk.) (2005) A jel tudománya, Szemiotika, General Press Kiadó, Budapest. 29-30.

Ricoeur, P. (1995) A narratív azonosság. In László János (szerk.) (2001) Narratívák 5. Narratív pszichológia, Kijárat Kiadó, Budapest. 15.

Seel, M (2001) Inszenieren als Erscheinen lassen. In Kricsfalusi (2018) Színrevitel

Socio Economic and Caste Census 2011

<https://secc.gov.in/getAllHhdSummaryNationalReport.htm>

Letöltés ideje 2022. november 16.

Scruton, R. (1980, 2014) The Meaning of Conservatism, St. Augustines Press, USA, 15-27.

Singh, B. (2020) Different Dimensions of Dalit Discourse, Atlantic Books, India, New Delhi, 1-16.

Van Dijk, T. (1993) Principles of critical discourse analysis. Discourse and Society, 4 (2), 249-283.